

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Den manliga förövarens rätt

En diskursanalytisk studie av framställningen av våldtäkt
och den misstänkte förövaren i tingsrättsdomar.

ABSTRACT

Titel: Den manliga förövarens rätt. En diskursanalytisk studie av framställningen av våldtäkt och den misstänkte förövaren i tingsrättsdomar.

Författare: Frida Lundquist

Nyckelord: Våldtäkt, förövare, diskursanalys, kön, tingsrättsdomar

Det övergripande syftet med studien var att undersöka och fördjupa kunskapen om hur den misstänkte förövaren framställs i tingsrättsdomar, avkunnade under året 2015, avseende sexualbrottet våldtäkt. Studien omfattar 18 domar från sex olika tingsrätter i Sverige där offret var kvinna över 18 år och den misstänkte förövaren var man över 18 år samt att målsäganden och den tilltalade har eller har haft en relation i form av att de har varit ett par, vänner, kollegor eller liknande.

De frågeställningar som utarbetats och besvarat i studien handlar om hur våldtäkt och den misstänkte förövaren framställs och konstrueras i domarna. Vilka diskurser som framkommer i materialet och hur de kan beskrivas samt vilka samhälleliga konsekvenser detta medför ut ett könsmaktsperspektiv. Metoden utgörs av är kritisk diskursanalys och det teoretiska ramverket består av ett socialkonstruktionistiskt perspektiv samt genusteori.

Genom analysen har en diskursiv praktik identifierats i materialet bestående av sju diskurser som bland annat visar att förövarens ansvar döljs på olika sätt och den manliga förövarens överordning. Det genomgripande sambandet mellan diskursiv och social praktik var avsaknad av könets betydelse, det vill säga att rätten inte tar hänsyn eller reflekterar över de faktiska skillnader som finns mellan män och kvinnor. En av studiens slutsatser är att våldtäkt konstrueras som en sexuell handling genom användandet av en sexuell vokabulär. En viktig fråga för vidare forskning är att studera hur den misstänkte förövarens syn på ansvar påverkas av det rättsliga domslutet.

ABSTRACT

Title: The male perpetrator's right. A discourse analysis of rape and the suspected perpetrator in judgements from district courts.

Author: Frida Lundquist

Keywords: Rape, perpetrator, discourse analysis, gender, district court judgements

The overall aim of the study was to examine and immerse the knowledge of the way the suspected perpetrator was presented in judgements, from 2015, regarding the sexual offense rape. The study includes 18 judgements from six different district courts in Sweden where the victim was a woman over the age of 18 years and the suspected perpetrator was a man over the age of 18 years and were or had been in a relation as a couple, friends, colleagues or similar.

The research questions that been developed and answered in the study involves how rape and the suspected perpetrator is presented and constructed in the verdicts. Which discourses that emerges in the material and how they can be described and which effects it will have on society from a gender perspective. The method used is critical discourse analysis and the theoretical framework is based on a socialconstructionistic perspective and gender theory.

Through the analysis, a practise of discourse has been identified in the material that includes seven discourses that indicates for instance that the perpetrators responsibility is obfuscated and the male perpetrators dominance. The pervasive connection between the discursive and the social practices was the absence of the significance of gender, or in other words that the courts doesn't consider or reflect on the actual differences between men and women. One conclusion from the study is that rape is constructed like a sexual act through the use of a sexual vocabulary. An important issue for further research is to study how the suspected perpetrator's view of responsibility is influenced by the judicial decision.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	7
Tabell- och figurförteckning	8
1. INLEDNING	9
1.1 Syfte och frågeställningar	10
1.2 Avgränsningar	10
1.3 Relevans för socialt arbete	11
2. BAKGRUND	12
2.1 Jämställdhetens framväxt	12
2.2 Sexualbrottshistorik	14
2.3 Juridisk kontext och utbredning	15
3. TIDIGARE FORSKNING	18
3.1 Det könade våldets förklaringsmodeller	18
3.2 Script och avvikelstdiskurser	20
3.3 Kön och rätt	20
3.4 Forskningskontext	23
4. METOD	24
4.1 Kvalitativ metod	24
4.2 Förförståelse	25
4.3 Litteratursökning och källkritik	25
4.4 Validitet och reliabilitet	26
4.5 Analysmetod	27
4.5.1 <i>Diskurs</i>	27
4.5.2 <i>Diskursanalys</i>	28
4.5.3 <i>Kritisk diskursanalys</i>	29
4.5.4 <i>Kritisk reflektion</i>	30
4.6 Tillvägagångssätt	31

4.7 Urval och empiriskt material	33
4.8 Etiska överväganden	35
5. TEORETISKT RAMVERK	37
5.1 Socialkonstruktionism	37
5.2 Genusteori	38
5.2.1 <i>Genus och genussystemet</i>	38
5.2.2 <i>Kön – en social konstruktion</i>	40
5.2.3 <i>Kön eller genus?</i>	40
5.2.4 <i>Män, maskulinitet och hegemoni</i>	41
5.2.5 <i>Män, maskulinitet, våld och sexualitet</i>	42
5.3 Könsmaktsperspektiv på lag och rätt	43
5.4 Sammanfattning	44
5.5 Uppsatsens vidare disposition	45
6. RESULTAT OCH ANALYS	46
6.1 Text	46
6.2 Diskursiv praktik	52
6.2.1 <i>Förövarens språk – en sexuell vokabulär</i>	52
6.2.2 <i>Förövaren som avvikande</i>	52
6.2.3 <i>Dölja förövarens ansvar</i>	53
6.2.4 <i>Det sanna offret</i>	53
6.2.5 <i>Den manliga förövarens överordning</i>	54
6.2.6 <i>Den förskönade förövaren</i>	54
6.2.7 <i>Avsaknad av könets betydelse</i>	55
6.3 Social praktik	55
6.4 Slutsatser	58
7. DISKUSSION	59
7.1 Studiens begränsningar	62

7.2 Vidare forskning	62
8. REFERENSER	63
8.1 Juridiskt källmaterial	67
BILAGOR	
Bilaga 1 (Brottsbalk 1962:700)	

Förord

Först om främst vill jag tacka min handledare, Jörgen Lundälv, för att du hjälpt mig att strukturera mina tankar och bistått mig med din kunskap, värdefulla råd och synpunkter under denna process.

Jag vill också tacka min arbetsplats, Rättspsykiatriska enheten i Falköping, dels för möjligheten att genomföra mastersprogrammet i socialt arbete men också för den förståelse och flexibilitet hos kollegor och chefer som möjliggjort detta uppsatsarbete. Ett stort tack även till sjukhusbiblioteket i Falköping som underlättat min stressade tillvaro under mina studier.

Avslutningsvis vill jag tacka min familj som trott att detta var genomförbart, även när jag själv inte alltid trodde det och i synnerhet, Martin och Agnes som är mitt allt!

Falköping 2017-06-04

Tabell- och figurförteckning

Figur 1	Antal anmälda sexualbrott 2006-2015 (s.16)
Figur 2	Personuppklaringsprocent för våldtäktsbrott 2006-2015 (s.17)
Figur 3	Faircloughs tredimensionella modell för diskursanalys (s.30)
Tabell 1	Anpassad version av Medinas schematiska översikt över analysmodellen (s.32)
Figur 4	Sökschema (s.34)
Tabell 2	Söksteg (s.34)

1. INLEDNING

Synen på våld, sexuella övergrepp och våldtäkt har förändrats över tid men dagens lagar och förhållningssätt har rötter i ett ojämlikt samhälle. Hur vi ser på våld och våldtäkt idag hänger samman med såväl tidigare som nuvarande samhällsförhållande. Med vilka ögon vi betraktar mäns och kvinnors rättigheter och utrymme inte bara i det offentliga rummet utan likaväl i den personliga sfären säger inte bara något om enskilda individer utan också om vårt samhälle i stort.

Under 1990-talet blev könsmaktsperspektivet en vedertagen förståelseram till mäns våld mot kvinnor och implementerades på formell nivå. I praktiken innebar detta att regeringen officiellt intog hållningen att mäns våld mot kvinnor ska förstås utifrån bristande jämställdhet och obalans i maktförhållanden mellan män och kvinnor (Wendt Höjer, 2002). Men någonstans på vägen tycks det ha vänt och en förskjutning, eller kanske en återgång, från att tala om mäns våld mot kvinnor till att tala om våld i nära relationer ser jag som ett exempel på detta.

Det blir tydligt att det är mycket mindre laddat att tala om att det är kvinnor som är utsatta för våld medan det är betydligt mer kontroversiellt att påminna om att det är män som är ansvariga för det våldet (Wendt Höjer, 2002). Genom åren har offrets/kvinnans roll i våldtäktsrättegångar skärskådats i media och som föremål för olika studier. Tidigare vedertagna frågor till kvinnor gällande tidigare sexuella erfarenheter, hur mycket alkohol hon egentligen hade druckit just den där kvällen eller vilka underkläder hon valt att ta på sig har gått från att vara betraktade som rättmätiga till att ifrågasättas och kritiseras i olika forum. Den rättsliga regleringen har också förändrats för att försöka komma åt det sexuella våldet men trots detta så kvarstår våldtäkt som ett verkligt hot, som flickor och kvinnor tidigt får lära sig att förhålla sig till.

Våld förklaras och förstås på olika sätt beroende på i vilken kontext det diskuteras. Oavsett om det handlar om det legala våldet, dvs. det som utövas av företrädesvis polis och militär eller det illegala våldet såsom slagsmål och misshandel, så har det en stark könstillhörighet. Våld är manligt (Eliasson, 2008). Olika förklaringsmodeller ligger till grund för hur vi förstår olika händelser och hur vi som privatpersoner eller företrädare för samhällsliga institutioner reagerar och responderar på dessa. Grunden för hur våldet förklaras hänger samman med hur vi definierar våld och vem som har tolkningsföreträde gällande vad som är våld.

Återkommande studier visar att barn konsekvent uppfostras till olikheter i beteenden. Att pojkar bråkar och slåss uppfattas som normalt och begränsas i lägre utsträckning. Flickor med liknande beteende straffas hårdare än pojkar eftersom att en flicka som slåss bryter mot normen. Högre upp i skolåldern ersätts bråken med verbalt våld och även regelrätta sexuella trakasserier, där pojkar återkommande tillåts dominera framför allt flickor men även pojkar som inte följer normen. När vuxna inte ingriper bekräftas könsmaktsordningens varande och både pojkar och flickor lär sig vilka beteenden som accepteras. Språket har en central roll i att tydliggöra att kvinnor har en annan plats än män i vårt samhälle. Till exempel är det fyra gånger så vanligt med negativa beteckningar på en kvinna som är sexuellt aktiv och tar egna initiativ till sexuella kontakter än för en man som har samma beteende (Eliasson, 2008).

Valet av vokabulär när vi beskriver våld har en betydande påverkan på vår uppfattning av det och bidrar till att producera och reproducera detta synsätt. Detta blir särskilt tydligt när det handlar om sexuellt våld och våldtäkt eftersom detta är ett område som delvis saknar ett språk.

Våld som genre har ett språk, en vokabulär kopplad till sig medan sexualitet har en helt annan. Orden som används för att beskriva en händelse blir inte bara ett sätt för den som formulerar texten att skapa förståelse för det som hänt utan blir också avgörande för vilken uppfattning andra kommer att få, även de som var mitt i själva händelsen. En våldtäkt kan beskrivas, och beskrivs i praktiken, på flera olika sätt. Den utsatta kvinnans vittnesmål, den misstänkte förövarens förklaring, åklagarens respektive advokatens framställan och medias rapportering. Det som kvarstår och skapar de slutgiltiga konsekvenserna är den skriftliga domen från en domstol som ska vara neutral i könsmässigt avseende, icke diskriminerande och värna allas likhet inför lagen. Den här uppsatsen handlar om den misstänkte manliga förövaren. Hur framställs han och hans misstänkta handlingar? Går han och hans förklaringar att känna igen från historien eller har nya diskurser vuxit fram och tagit dess plats? Oavsett vilket, vad säger det om vårt jämställda samhälle idag och vilka blir konsekvenserna för offer, förövare och samhället?

1.1 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att undersöka och fördjupa kunskapen om hur den misstänkte förövaren framställs i sexualbrottet våldtäkt. Studien är kvalitativ med en diskursanalytisk ansats och kommer att utgöras av en dokumentanalys av domar i sexualbrottsmål. Utifrån den skriftliga dokumentation som domarna utgör kommer jag att studera och analysera dels beskrivningen av den misstänkte förövaren och dels hur det sexuella våldet, som han är misstänkt/dömd för, framställs. Jag kommer därefter att synliggöra hur normer och värderingar gällande kön, våld och sexualitet reproduceras i tingsrättsdomar avseende våldtäkt samt vilka samhällseliga följer detta får utifrån ett könsmaktsperspektiv.

Fokus för studien är hur den misstänkte förövaren och hans handlingar representeras i domarna. Utifrån syftet har följande frågeställningar utarbetats:

- Hur framställs och konstrueras våldtäkten och den misstänkte förövaren?
- Vilka diskurser går att identifiera i undersökningsmaterialet och hur kan de beskrivas?
- Vilka samhällseliga konsekvenser kan urskiljas utifrån de identifierade diskurserna?

1.2 Avgränsningar

I Sverige finns totalt 48 tingsrätter. Tingsrätterna är uppdelade i sex geografiska områden, domkretsar. Jag har valt att analysera våldtäktsdomar från sex tingsrätter. Tingsrätterna är valda utifrån att de är huvudort i respektive domkrets. Valet av dessa orter medför en geografisk spridning av det material jag inhämtat. Studien kommer endast behandla de domar där det finns en målsägande, som är kvinna över 18 år och den tilltalade är en man över 18 år och målsägande och den tilltalade har eller har haft en relation. Med relation menar jag att parterna är eller har varit involverad i en parrelation med varandra alternativt har haft en vänskaps-/arbets- eller boenderelaterad relation. I de fall domen omfattar fler brott än våldtäkt har endast delarna som direkt haft påverkan på våldtäktsåtalet tagits med i datainsamlingen. Domslutet, det vill säga huruvida den tilltalade dömts för våldtäkt är ej inkluderad som parameter då studien ej syftar

till att utreda skuldfrågan utan den diskurs som råder i framställningen av våldtäkt och den misstänkte förövaren.

1.3 Relevans för socialt arbete

Socialt arbete har en tvärvetenskaplig karaktär och kön och juridik är högst närvarande både som begrepp och områden på det sociala arbetets arena. Socialt arbete i form av individers och grupper livsvillkor, samhällsinterventioner av olika slag, socialpolitiska åtgärder och sociala processer påverkas samtliga av faktorer som omfattas av kön och juridik. Intresset för och medvetenheten om hur könsmaktsstrukturer påverkar inom det sociala arbetets fält är inte något nytt utan har vuxit fram genom åren. Kvinnors utsatthet och ojämlika villkor har lyfts fram och varit föremål för förändringsarbete under många år, både i olika praktiska verksamheter och som forskningsområde. På liknande sätt har synen på mäns våld mot kvinnor förändrats, från att ha varit något som tillhörde den privata sfären till att bli kriminaliserat och delvis samhällets ansvar.

Den svenska lagstiftningen är idag formulerad i könsneutrala termer men våra normer och värderingar är det inte. En fördjupad kunskap inom detta område ser jag således som en del i att synliggöra och förstå hur könsmaktsstrukturer upprätthålls, vilket i sig är en förutsättning för förändring.

Socialt arbete handlar om utsatta människor, deras livsvillkor och erfarenheter. Orsaker till sociala problem, hur de uppstår och vilka konsekvenser de medför, inte bara på individnivå utan också på gruppnivå och för samhället i stort, utgör centrala delar inom området. En studie av skrivna våldtäktsdomar kanske lätt för tankarna till juridik eller språkvetenskap. Min utgångspunkt är dock att detta har en hög relevans för det sociala arbetet. Valet av vokabulär har påverkan på hur både offer och förövare betraktas och i förlängningen betraktar sig själva. De diskurser som råder i samhället påverkar hur vi som professionella inom olika samhälleliga instanser och verksamheter bemöter och förhåller oss till de patienter, klienter eller brukare vi möter. Utifrån detta är det av vikt att inte bara medvetandegöra dessa diskurser utan också dess konsekvenser.

En våldtäkt utgör ett potentiellt trauma, en form av våldsdåd som faller inom ramen för så kallade människoskapade katastrofer. Effekterna av avsiktliga händelser förefaller få mer djupgående konsekvenser hos offret än olyckor eller t.ex. naturkatastrofer. Skuld och skam är känslor som drabbar både offer och förövare, i det ena fallet kan det vara helt obefogat medan det i det andra fallet kan vara konstruktivt och leda till självrannsakan. (Lenneér Axelsson, 2010). Detta är av stor betydelse inte bara för socialarbetare inom socialtjänst, sjukvård och kriminalvård som är exempel på de instanser som möter offer och gärningsman före och efter den skriftliga domen blivit författad. Jag menar också att det har stor påverkan på offrets psykosociala bearbetning och återhämtning men inte minst för att förövaren ska kunna ta ansvar för sina handlingar.

2. BAKGRUND

Bakgrunden är uppdelad i tre delar och presenteras under rubrikerna jämställdhetens framväxt, sexualbrottshistorik samt juridisk kontext och utbredning. Den övergripande beskrivningen över jämställdhetens framväxt gör inga anspråk på att vara heltäckande utan utgör snarare en fond där viktiga politiska och samhälleliga beslut och strömningar presenteras. Tillsammans med den parallella beskrivningen av synen på och hanteringen av sexualbrott i allmänhet och våldtäkt i synnerhet, avser jag att visa på det sociala arv som detta område bär med sig. Avslutningsvis kommer jag att presentera den juridiska kontexten utifrån de senaste årens lagförändringar och ett kortfattat avsnitt om brottsutvecklingen och utbredningen i Sverige.

2.1 Jämställdhetens framväxt

Under 1900-talets början växer kraven på kvinnlig rösträtt sig allt starkare i Sverige. 1921 inkluderas kvinnorna i den allmänna rösträtten och kan också väljas in i riksdagen. Under 1920-talet likställs män och kvinnor i giftermålsbalken och kvinnor får tillträde till de statliga läroverken och ett flertal statliga tjänster (Fürst, 1999). Med 1930-talet kom lågkonjunkturen och den ekonomiska krisen. Som en följd minskade födelsetalen och en debatt om krisen i befolkningsfrågan utmynnade i reformkrav för att stödja och underlätta för barnfamiljer. Arbetslösheten ökade och det förekom protester mot kvinnans etablering på arbetsmarknaden. (Fürst, 1999, Eduards, 2007). En vanlig föreställning är att det första och andra världskriget påverkade jämställdheten i positiv riktning genom att kvinnor under denna tiden blev efterfrågade och etablerade sig på arbetsmarknaden. Detta är dock en felaktig föreställning. Statens agerande under efterkrigstiden strävade efter att återställa idealiserade könsroller och svängningar i opinionen bidrog till en återgång av glorifierande av den oskuldsfulla kvinnan och hemmafruideal. Tydligast var detta för gifta kvinnor. Över hela Europa rådde en samsyn gällande att gifta kvinnor inte hörde hemma i lönearbete. Först 1939 blev det olagligt i Sverige att avskeda en kvinna på grund av giftermål eller graviditet (Wikander, 2001). Under perioden 1930-talet fram till 1960-talet upprättades ett osynligt, och delvis omedvetet, kontrakt. Det så kallade "husmoderskontraktet" kan betraktas som en samhällelig respons på den manliga överordningen som avslöjats med en efterföljande genuskris som konsekvens. Kontraktet innebar att männen som politiskt kollektiv ansvarade för kvinnornas, som socialt kollektiv, välfärd. Innebörden i detta är att kvinnor inte uppfattades som likvärdiga deltagare på arbetsmarknaden utan gifta kvinnor motades in i hemmet. Däremot så stärktes omsorgen om de gifta kvinnorna, mödrarna (Hirdman, 2001a).

Under 1960-talet var förutsättningarna de motsatta till 1930-talet, det rådde högkonjunktur och brist på arbetskraft. Samtidigt börjar den moderna jämställdhetspolitiken växa fram under en allt aktivare och drivande kvinnorörelse. Krav på sociala reformer i form av barnomsorg, fri abort och lika lön för lika arbete börjar formuleras (Fürst, 1999, Eduards, 2007). I slutet av 1960-talet förändrades också socialförsäkringssystemet på ett radikalt sätt. Enförsörjarmodellen skulle ersättas med en tvåförsörjarmodell vilket i praktiken ledde till en övergång från det osynliga husmoderskontraktet till något som kan benämnas som ett jämlikhetskontrakt. Under 1970-talets början tydliggjorde den socialdemokratiska regeringen att även kvinnor skulle inkluderas i målet om full sysselsättning och vägen dit gick genom reformer gällande

alltifrån särbeskattning, till föräldraförsäkring och fri abort. Reformerna skapade förutsättningar för kvinnor att hantera det som tidigare utgjort en motsättning, nämligen att vara mamma, fru och aktivt deltagande på arbetsmarknaden. Det blev till och med möjligt för kvinnor med barn att leva utan män (Hirdman, 2014). Den offentliga sektorn växte starkt och med den en ny kvinnlig arbetsmarknad inom vård, skola och omsorg. Den könsuppdelade arbetsmarknaden blir alltmer påtaglig (Fürst, 1999).

1985 tillsattes utredningen "Varannan damernas" som föreslog en jämn könsfördelning i statliga organs styrelser som skulle vara uppnådd 1998. Hade målet inte uppnåtts föreslogs en lagstiftning om kvotering för att uppnå målet (Hirdman, 2014). Trots att 1980-talet ibland beskrivs som "backlashens" decennium så skedde en stor utbyggnad av 1970-talets beslutade reformer samtidigt som bland annat JämO och Jämställdhetslagen inrättades och satsningar inom områdena utbildning, forskning och arbetsmarknad genomfördes. Under 1990-talet sker en förskjutning, eller breddning, av fokus på jämställdhetens arena. Maktbegreppet blir centralt både inom jämställdhetsarbetet men också inom andra samhällsområden. De jämställdhetsfrågor som tar plats på agendan under 1990-talet handlar främst om lön, uppgradering av kvinnors arbete och kvinnors representation i styrelserum, företagsledningar och på höga politiska poster men även frågan om hur kvinnor sexualiseras i media. 1994 uppnår kvinnor halva makten på regeringsnivå efter hotet om att kvinnoparti skulle bildas om inte de etablerade partierna tog sitt ansvar (Fürst, 1999, Hirdman, 2014).

Under 1990-talet flyttas delvis jämställdhetsområdets fokus från politik och arbetsmarknad till t.ex. identitetspolitik, sexualitet och queer. Verkligheten omvandlades "kontext" och allt kunde bli "konstruktion". Samtidigt drabbar 1990-talets ekonomiska kris kvinnorna hårt, inte minst ensamstående mödrar då den offentliga sektorn ifrågasätts och blir föremål för stora nedskärningar, vilket medför ett än större glapp mellan forskning och verklighet. Den alltmer teoretiska grundsynen bidrar bland annat till att en slags harmonisering uppstår, en slags avvärjande strategi för att undkomma makt- eller konfliktperspektiv mellan könen. Som en effekt av harmoniseringsstrategin kom biologiseringen och ojämlikheten betraktades som något naturligt. Vokabulären fylls av manligt och kvinnligt och retoriken som tidigare betonat termer som lika och samma ersattes med olika och särskilda. Mäns våld mot kvinnor lyftes in under jämställdhetspolitikens domän vid denna tid och även prostitution kom att räkas in i definitionen av våld mot kvinnor. Den nya prostitutionslagstiftningen kom 1998 och innehöll ett förbud mot att köpa men ej att sälja sexuella tjänster (Hirdman, 2014).

Under 2000-talet sätts nya mål för jämställdhetspolitiken och handlingsplaner gällande mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och våld i samkönade relationer antas. Jämställdhetsintegreringens utveckling i kommuner, landsting och regioner får nya medel samtidigt som äktenskapslagen och lagen om totalförsvarsplikt blir könsneutrala. Arbetsmarknaden är dock fortsatt tydligt könsuppdelad. Under 2014 arbetade 70 procent av kvinnorna i kvinnodominerade yrken vilket företrädesvis handlar om vård och omsorg av olika slag. Av männen var 67 procent aktiva inom mansdominerade yrkesområden t.ex. byggverksamhet och transport. Detta är dock en minskning, 1985 var fördelningen 77 procent av kvinnorna och 83 procent av männen. 2014 får Sverige både sin första kvinnliga ärkebiskop och den första regeringen som betecknar sig som en feministisk regering (SCB, 2016). Under 2016 beslutas också att en jämställdhetsmyndighet ska inrättas.

2.2 Sexualbrottshistorik

Historiskt sett så har få handlingar reglerats så detaljerat som den mänskliga sexualiteten och för många så kallade sedlighetsbrott har dödsstraff funnits med på straffskalan, främst under 1600- och 1700-talet. Den religiösa påverkan på samhällets sexualmoral har varit omfattande och Bibelns ord rådande. Utifrån 1734 års missgärningsbalk var all utomäktenskaplig sexualitet förbjuden och alla sexuella förbindelser eller handlingar som bröt mot detta var straffbara. Drygt 100 år senare, vid införandet av 1864 års strafflag, infördes en stark mildring av synen på sexualbrott i stort, bland annat blev det i princip straffritt för sexuellt umgänge mellan ogifta. Straffet för våldtäkt förblev strängt men domstolarnas praxis gick i en annan riktning vilket ledde till att kravet på offret att försvara sig mot våldet fick näst intill ouppnåeliga proportioner. Under 1930-talet mildrades straffsatserna för våldtäkt efter en jämförelse med andra länder där Sverige hade haft en avsevärt strängare lagstiftning. Fokus för de mildrande omständigheterna handlade även nu om offrets person och beteende före våldtäkten och inte om brottet som sådant. 1965 trädde brottsbalken (BrB) ikraft. I och med detta kriminaliserades även våldtäkt inom äktenskapet. Sexuellt umgänge var inte längre, i juridisk mening, att betrakta som en äktenskaplig rättighet för mannen eller skyldighet för kvinnan. Brottsbalkens införande medförde också kravet på att absolut våld vid våldtäkt försvann. Dock betraktades våldtäkt inom äktenskapet eller liknande som mindre grovt än t.ex. överfallsvåldtäkter. Kvinnans relation till gärningsmannen samt hennes beteende och leverne hamnade i fokus (Lindstedt Cronberg, 2002).

Trots att svensk lagstiftning fördömt sexuellt våld mot kvinnor sedan medeltiden har den faktiska verkligheten för kvinnor som utsatts för sexuellt våld varit en annan. Konstruktioner av flickor och kvinnor som ”dåliga”, lösaktiga och lögnaktiga har en lika lång historia. Först med den nya kvinnorörelsen på 1970-talet fick kritiken mot våld i familjen gehör. Före 1970-talet var beskrivningar av våldtäkt och kvinnlig sexualitet en del av männens värld. Det var männen som skrev historien, skapade lagar och medicinska teorier och publicerade litteratur om våldtäkt. Kvinnors självständiga sexualitet förnekades och gjordes till objekt för männens begär (Carlsson, 2009).

1971 tillsattes en sexualbrottsutredning som utmynnade i ett betänkande 1976 som genomsyrades av ett starkt sexualliberalt tänk på flera områden men som behöll synsättet att kvinnans beteende före våldtäkten skulle jämkas mot mannens straff. Detta mötte starkt motstånd och sexualbrottsutredningens förslag förkastades (Lindstedt Cronberg, 2002). Det som hade hänt under 1970-talet var att en omkonstruktion i tre steg fått fäste. Omkonstruktionen bestod av en uppgörelse med gamla myter om våldtäkt, en universell berättelse om mäns våld mot kvinnor genom historien och analysen att sexuellt våld betraktades som ett medel för att kontrollera kvinnors liv (Carlsson, 2009).

En ny sexualbrottsutredning tillsattes 1977 och dess förslag trädde ikraft 1984, sedlighetsbrott blev sexualbrott och våldtäkt kom att falla under allmänt åtal. Gärningsmannens handling hamnade i fokus istället för offret (Lundgren et al., 2001, Carlsson, 2009). 1993 tillsattes Kvinnovaldscommissionen vars huvuduppgift var att se över brottsbalken avseende sexualbrotten vilket bland annat resulterade i införandet av grov kvinnofridskränkning (Lundgren et al., 2001).

2.3 Juridisk kontext och utbredning

1998 ändrades sexualbrottslagstiftningen så att penetrerande övergrepp som tidigare rubricerats som sexuellt tvång istället jämfördes med våldtäkt. 2005 omarbetade sexualbrottslagstiftningen ytterligare, våldtäktsbrottet utvidgades genom att kravet på tvång sänktes och formerna för hot i samband med tilltvingat samlag och samlagsliknande handlingar lindrades. Formuleringen ”hjälpöst tillstånd” fördes in i lagtexten vilket syftade till att vissa situationer som tidigare reglerats i bestämmelsen om sexuellt utnyttjande nu skulle betraktas som våldtäkt (Olseryd, 2015).

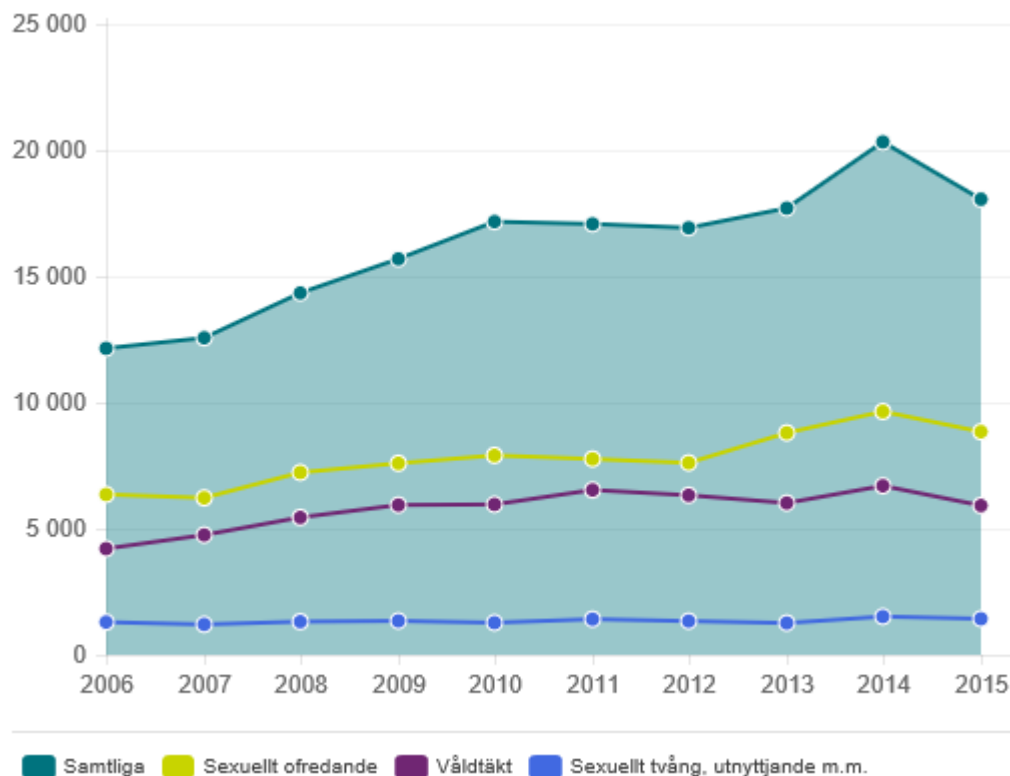
2013 ersattes begreppet ”hjälpöst tillstånd” med ”särskilt utsatt situation” och formuleringen ”kränkningens art och omständigheterna i övrigt” ersattes av ”kränkningens allvar”. Begreppet ”allvarlig rädsla” lades också till som ett exempel på särskilt utsatt situation för att tydliggöra att även situationer där offret reagerar med passivitet ska bedömas som våldtäkt (Olseryd, 2015). För lagtext (1§ 6 kap. BrB) och fullständig juridisk definition av våldtäktsbrottet se bilaga 1.

Antalet anmälda våldtäkter har ökat över tid. Dock är det viktigt att komma ihåg att kriminalstatistiken inte återspeglar den faktiska nivån eller utvecklingen av sexualbrotten i Sverige (Olseryd, 2015). Det polisanmälda våldet gällande våld mot person beräknas endast utgöra 20 - 25 procent av det totala våldet (Eliasson, 2008). När det gäller sexuella övergrepp uppskattas att endast 5 - 10 procent av fallen anmäls (Leander, 2008).

Det är inte heller möjligt att använda statistiken för att jämföra förekomst länder emellan. Antalet våldtäkter som det svenska rättssystemet hanterar måste betraktas utifrån ett flertal faktorer. Dels handlar det om att begreppet våldtäkt har vidgats så att fler handlingar nu omfattas av begreppet. Exempel på detta är lagändringen 1998 som medförde att penetrerande övergrepp rubricerades som våldtäkt istället för sexuellt tvång. Dels har allmänhetens uppfattning om vad som är våldtäkt förändrats. De förändrade attityderna grundas både utifrån ändrade juridiska definitioner men också utifrån samhällsutvecklingen i stort. Jämställdhetens framväxt och den skuld och skam som varit, och är, förknippad med att ha blivit utsatt för ett sexualbrott påverkar också den brottsutsattes benägenhet att anmäla. Men ökningen kan också till viss del bero på att fler våldtäkter faktiskt begåtts. Förändringar i tillfällesstrukturen t.ex. en ökning av datingsidor på nätet och ökad alkoholkonsumtion i offentlig miljö lyfts fram som faktorer som medfört större möjligheter till tillfälliga möten och kan ha bidragit till ett ökat antal våldtäkter (Olseryd, 2015).

Figur 1

Antal anmälda sexualbrott 2006 - 2015: samtliga anmälda brott, därav sexuellt ofredande, våldtäkt (inkl. grov) samt sexuellt tvång, utnyttjande mm.

(Källa: Brå, 2017, <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>)

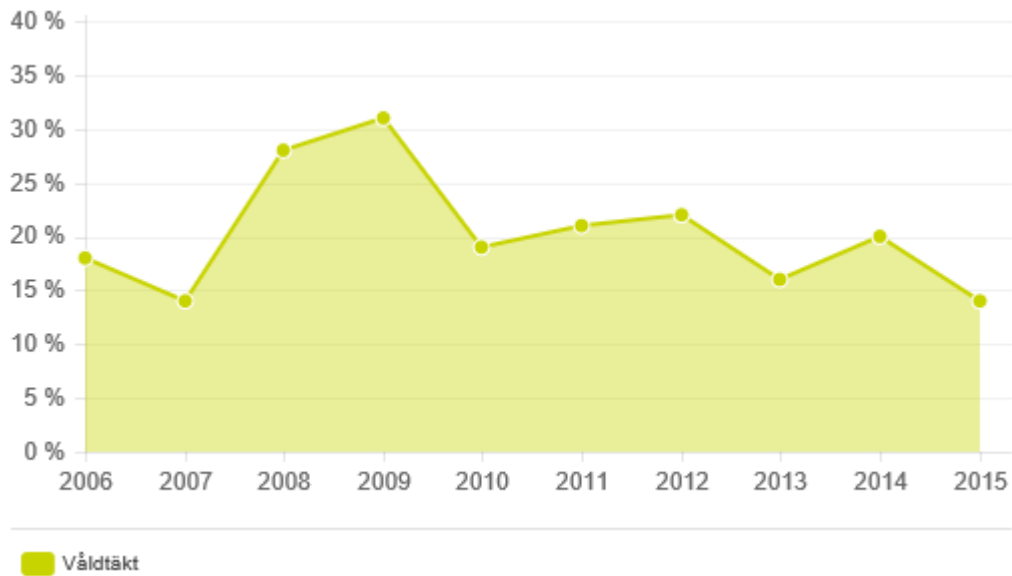
1975 anmäldes knappt 800 våldtäkter. 2015 var antalet anmälda våldtäkter 5920 totalt varav 3341 gällde kvinnor över 18 år vilket utgör 96 procent av samtliga våldtäkter mot vuxna (Brå, 2017). 80 procent av våldtäkterna mot vuxna kvinnor skedde inomhus. Bland vuxna är gärningspersonen ofta en nuvarande eller tidigare partner, alternativt en ytlig bekant. I 98 procent av samtliga fall av våldtäkt är den misstänkta en man (Olseryd, 2015).

2015 handlades 6140 våldtäktsbrott vilket innebär att polis, åklagare eller annan utredande myndighet har fattat ett beslut gällande brottet. Av de handlagda brotten utreddes 94 procent medan 6 procent direktavskrevs. Att antalet handlagda brott överstiger antalet anmälda brott beror på att den redovisade siffran avser beslut om brottet under detta kalenderår, oavsett när brottet inträffade. Personuppläringsprocenten innebär att det finns en fastställd misstänkt person som det har väckts åtal mot alternativt att ett strafföreläggande har utfärdats eller beslut om åtalsunderlåtelse har meddelats, vilket kan sammanfattas med att det har fattats ett lagföringsbeslut. Nämnas bör att från och med 2014 så redovisar Brå en justerad

personuppklaringsprocess vilket innebär att man sedan dess beräknar personuppklaringsprocenten utifrån antalet handlagda brott istället för på samtliga anmälda brott (Brå, 2016).

Figur 2

Personuppklaringsprocent för våldtäktsbrott 2006 - 2015:

(Källa: Brå, 2017, <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>)

2015 uppgick personuppklaringsprocenten till 14 procent av samtliga handlagda våldtäktsbrott vilket var lägre än för samtliga sexualbrott där andelen som personuppklarades låg på 22 procent. 2015 fattades 1160 lagföringsbeslut gällande sexualbrott varav 176 avsåg våldtäkt och grov våldtäkt. Under perioden 2006 – 2015 har det skett en minskning med 22 procent avseende antalet lagföringsbeslut gällande våldtäkt som huvudbrott (Brå, 2016 & 2017).

3. TIDIGARE FORSKNING

Området som min uppsats behandlar, normer och värderingar gällande kön, våld och sexualitet inom rättsväsendet är inte nytt som forskningsområde men har främst belysts utifrån olika juridiska perspektiv och dess påverkan på straffrätt eller utifrån olika rättsvetenskapliga ansatser. Utgångspunkten för denna studie är att visa hur våldtäkten och den misstänkte förövaren framställs och konstrueras i tingsrättsdomen samt vilka samhällsliga konsekvenser, ur ett könsmaktsperspektiv, som detta medför. Området har, så vitt jag funnit, inte utgjort något forskningsområde inom socialt arbete eller närbelägna discipliner. Utifrån detta har jag valt att presentera tidigare forskning som angränsar till mitt område. Jag har valt att lyfta fram forskning avseende olika förklaringar gällande mäns våld mot kvinnor i allmänhet och våldtäkt i synnerhet men också studier som visar på hur rättssystemet påverkats av dessa. Forskningen som jag valt att utgå ifrån tydliggör dels de två ben som utgör grunden för mitt teoretiska ramverk och dels utgör de bakgrunden för att åskådliggöra hur dessa två områden förhåller sig till varandra och samverkar. Att majoriteten av de studier jag valt att presentera har några år på nacken beror således på en bristande tillgång på nyare forskning utifrån mina sökningar. Forskningen visar på hur samhället och dess institutioner förhållit sig till olika förklaringsmodeller och hur dessa påverkar inte bara rättens tolkning av våldtäkten som sådan utan också de normer och värderingar gällande kön, våld och sexualitet som reproduceras i domar gällande våldtäkt. Det här kapitlet är uppdelat i fyra avsnitt, Det könade våldets förklaringsmodeller, skript och avikelsediskurser, kön och rätt samt forskningskontext.

3.1 Det könade våldets förklaringsmodeller

Maria Wendt Höjers avhandling (2002) undersöker hur mäns våld mot kvinnor, kvinnomisshandel och våldtäkt, har hanterats i offentlig politik under perioden 1930-talet till 1990-talet. Avhandlingen syftar till att dels skapa förståelse för de olika idéer och föreställningar om kön, könsrelationer och våld som dominerat den offentliga diskussionen samt vilka åtgärder som blir möjliga utifrån dessa föreställningar. Studien syftar också till att diskutera på vilket sätt offentlig politik kring våld mot kvinnor kan sägas upprätthålla och/eller utmana en könsmaktsordning. Undersökningens empiriska material utgörs av offentligt tryck som behandlar frågor om kvinnomisshandel och våldtäkt mellan 1930-talet och 1990-talet. Huvuddelen av materialet är utredningar och propositioner men även riksdagsdebatter, departementsserier och utskottsbetänkanden ingår.

Studien beskriver olika förhållningssätt till mäns våld mot kvinnor över tid. Det normala våldet omfattar tiden från 1930-talet till 1960-talets slut och ses i grunden som något naturligt och bagatellartat i parrelationen. Det var endast det grova och upprepade våldet som krävde en förklaringsmodell. Missbruket, alkoholismen, kom att ses som den gemensamma nämnaren och förklaringen till att vanliga män utövade mer våld än vad som betraktades som normalt. Utöver alkoholens påverkan växte även förklaringsmodellen med den ”sinnessjuka” mannen fram. Under tidsperioden där ett visst mått av våld betraktades som normalt fanns således endast två grupper av våldtäktsmän, de vanliga männen som under alkoholens påverkan gjorde sådant de aldrig annars skulle ha gjort och de psykiskt icke normala som våldtar på grund av sin bristande psykiska förmåga (Wendt Höjer, 2002).

Det sociala våldet omfattar 1970- och 1980-talet och den främsta förklaringen till problemet med mäns våld mot kvinnor utgår från synsättet att det är ett socialt problem. Genom denna förklaring finns alkoholen kvar som en utlösande faktor men psykologiska och ekonomiska problem utgör grunden i förklaringsmodellen. De män som utövar våld mot kvinnor har egna erfarenheter av kränkningar, separationer och våldet handlar om maktlöshet och brist på kontroll. Våldet utövas i raseri. Familjesituationen anses orsaka våldet vilket medför tolkningen att våld inte förekommer i vanliga familjer, mäns våld är inte längre lika normalt utan beror på sociala och psykologiska faktorer (Wendt Höjer, 2002)

I slutet på 1970-talet, parallellt med det sociala våldets tidsperiod växer ett synsätt fram som Wendt Höjer (2002) kallar det neutrala våldet. Bakgrunden till detta är den första sexualbrottsutredningen som har ett kriminologiskt avtryck. Detta innebär en hållning som inte har med relationen mellan män och kvinnor eller sexualitet att göra utan ska förstås som en reaktion på allmän frustration över dåliga sociala villkor. Detta betyder dock inte att våldtäktsmannen kan vara vem som helst utan han skiljer sig avsevärt från den vanliga normala mannen. Även om den andra sexualbrottsutredningen lyfter en del skuld från kvinnan för att ha blivit våldtagen så finns samma tankemönster representerade. Våldtäkter begås antingen av en psykopat eller i nära relation av vanligare och normalare män men endast under särskilda omständigheter.

Det manliga våldet representerar en förklaringsmodell utifrån ett könsmaktsperspektiv. Utifrån kvinnovåldskommissionens huvudbetänkande Kvinnofrid 1995 så får ett feministiskt inspirerat förhållningssätt in en fot. Förståelseramen utgår från ett könsmaktsperspektiv som innebär att mäns överordning och kvinnors underordning i samhället utgör grunden för mäns våld mot kvinnor men det är inte en allmänt accepterad förklaringsmodell. Detta trots att utlösande faktorer som alkohol och droger eller psykologiska eller sociala omständigheter fortsatt ses som betydelsefulla. Samma år som Kvinnofrid presenteras kommer också våldskommissionens slutbetänkande Våld och brottsoffer, som i mångt och mycket ställs mot Kvinnofrid. Här återkommer det neutrala våldet och individens och familjers sociala utsatthet står i fokus (Wendt Höjer, 2002).

Wendt Höjers (2002) analys och slutsats är att det individcentrerade förhållningssättet som genom historien fått förklara mäns våld mot kvinnor upprätthåller mannen som norm och osynliggör mäns makt över kvinnor. Kvinnor erkänns inte som legitima politiska subjekt utan har ett villkorat deltagande, vilket medför att kvinnors erfarenheter betraktas och behandlas som avvikande och/eller privata.

Jag har valt Wendt Höjers (2002) avhandling utifrån den omfattande genomgången av hur och varför förklaringar till mäns våld mot kvinnor och våldtäkt växer fram och formas i politiken och inom samhällliga institutioner för att passa in i tiden. Även om inte Wendt Höjer specifikt studerat den rättsliga kontexten så visar hennes forskning på bakomliggande faktorer som utgör grunden för synsätt som präglad, och präglar, såväl lagstiftning som normer och värderingar.

3.2 Skript och avvikelседiskurser

Kathryn M. Ryan (2011) menar att kombinationen av myter om våldtäkt och sexuella skript kan verka stödjande för våldtäkt. Studien av relationen mellan myter om våldtäkt och sexuella skript kan också bidra till att förstå den sociala konstruktionen av våldtäkt och sex med samtycke. Forskning gällande våldtäktsskript har visat på förekomsten av några centrala myter; att makar inte kan våldta sina fruar, att kvinnor njuter av våldtäkt, att kvinnor uppmuntrar våldtäkt, att kvinnor ljuger om att ha blivit våldtagna, att män inte kan hejda sig när de blivit sexuellt upphetsade och att våldtäktsmän är påtagligt annorlunda än andra män. Dessa myter bidrar till att upprätthålla ett skript för äkta våldtäkt vilket i praktiken avser överfallsvåldtäkter och som i sin tur gynnar ett klimat där andra former av våldtäkter kan begås och dels till bidrar till att skuldbelägga offret.

De myter och skript som Ryan presenterar i sin artikel går att känna igen dels i den tidigare forskning som jag presenterat men också i den svenska maskulinitetsforskningen. Marcus Lundgren (2011) beskriver hur de dominerande avvikelседiskurserna om mäns våld mot kvinnor i hög utsträckning presenteras som sanningar i debatt- och nyhetsartiklar i dagstidningar, forskningsrapporter och partipolitiska informationsskrifter. Lundgren visar också på hur dessa diskurser utgör en tolkningsram för praktiker i rättsväsendet och därigenom påverkar hur det enskilda rättsfallet ska förstås. Som exempel på detta lyfter Lundgren fram polisens bedömning av trovärdigheten och utredningsambitionerna i misshandels- och våldtäktsfall eller hur ett fall bedöms i en domstol. Lundgren menar att de dominerande diskurserna inte inkluderar att vanliga män utövar våld mot kvinnor, det ingår inte i den svenska jämställda självbilden. Konsekvensen blir att våldet utövas av en avvikare, en lågutbildad, en missbrukare, en arbetslös, en patriarkal invandrare. Lucas Gottzén (2015) presenterar en liknande analys där han menar att män som utövar våld mot kvinnor idag inte bara beskrivs psykiskt eller socialt avvikande utan också ofta som en man med utländsk härkomst. Den sammantagna bilden som förmedlas av såväl politiker, professionella och media placerar utövandet av våldet hos någon annan än den vanliga, normala, svenska mannen. Detta trots att forskningen visat att våld återfinns bland män i alla sociala grupper. Gottzéns egen utgångspunkt är att mäns våld är ordinärt och vardagligt trots att det ofta beskrivs som främmande och ovanligt. Detta innebär att den svenska jämställda mannen uppstår genom att distanseras från vad som uppfattas som problematiska maskuliniteter. Behovet, och strävan, att distansera sig finns inte bara bland de ”vanliga männen” utan även bland de som utövat våld.

Senare forskning såsom Ryan (2011), Lundgren (2011) och Gottzén (2015) stärker bilden av att de rådande förklaringsmodellerna ligger fast även om bilden av den avvikande mannen nu också inkluderar mannen av utländsk härkomst.

3.3 Kön och rätt

Linda Coates, Janet Beavin Bavelas och James Gibson (1994) har studerat juridiska domar för att försöka förstå hur sexuellt våld beskrivs inom det kanadensiska rättsväsendet. Materialet utgörs av 12 slumpmässigt utvalda domar från the province of british Columbia and the Yukon Territory åren 1986 till 1992 som innehöll ”sexual” och ”assault” i den skrivna texten och

uppfyllde de kompletterande kriterierna att det var fall av "sexual assault" samt innehöll såväl beskrivning av övergreppet som domskäl och domslut.

Forskarna visar att språket i domarna avseende sexuellt våld anpassas för att orden ska passa gärningarna, "fit words to deeds", och att detta särskilt blir tydligt när gärningsmannen inte är obekant med offret. Exempel på detta är t.ex. att våldtäkt beskrivs som samlag vilket författarna menar är ett tydligt exempel på hur ord lånats från en vokabulär avsedd för ömsesidiga sexuella handlingar. Forskarna menar att benämna våldtäkt som samlag är att likställa med en beskrivning där någon slår någon annan med ord som ömsesidig beröring eller smekning. Studien visar vidare att det finns ett språkligt glapp när det kommer till att beskriva våldtäkt och sexuella övergrepp där förövaren är en partner eller på annat sätt känd för offret. Vid överfallsvåldtäkter när kvinnan attackerades av en helt okänd man uppfattar hon faran omedelbart vilket också medför att hon gör största möjliga, fysiska, motstånd. För detta finns ett språk, en vokabulär. Den alternativa vokabulären som står till buds är den som beskriver sex med samtycke, som är ömsesidigt och erotiskt. Ingen av ovanstående vokabulärer passar för att beskriva majoriteten av våldtäkter och sexuella övergrepp när offer och gärningsman känner varandra. Det språkbruk som används är ändå oftast det som hör samman med ömsesidigt sex med samtycke, vilket är förövarens, inte offrets språk.

Ovanstående resonemang utvecklas vidare av Linda Coates och Allan Wade i två olika artiklar (2004, 2007). I den första artikeln (2004) visar författarna, hur en juridisk dom mening för mening, förmildrar förövarens ansvar för sexuellt våld genom förklaringar som bedöms ligga utan för deras egen kontroll. Exempel på detta kan vara alkohol, sjukdom, sexuell drift, stress eller emotion. Vidare presenteras den tilltalade förövaren som icke-ansvarig för de negativa handlingar, övergreppen, och högst ansvarig för positiva handlingar såsom att ha ett arbete eller besitta god karaktär. Genom detta menar författarna att rätten kan omformulera förövarnas handlingar till oavsiktliga. Studien visar också på hur sexuellt våld frekvent porträtteras som ömsesidigt i juridiska domar. Exempelvis används ordet tungkyss när förövaren pressat in sin tunga i offrets mun eller beteckningen samlag eller oönskat sex istället för våldtäkt (Coates & Wade, 2004).

I den andra artikeln utgörs materialet av skriven text eller ordagrant nedskrivet tal från en förövare, en psykiater, en domare, en politiker och en terapeut. Författarnas utgångspunkt är att det inte går att ställa sig frågan om hur professionella, valda politiker, eller andra myndigheter utövar sin samhällsliga makt genom att studera institutionens ideologi, policy- eller måldokument. I stället måste individers specifika samhällsliga och diskursiva handlingar analyseras för att därigenom kunna få en bild av hur makt används och hur abstrakta policyer tolkas och tillämpas. Att ta reda på t.ex. i vilken omfattning enskilda domare följer brottsbalken när de dömer våldsamma gärningsmän kan endast göras genom att granska exempel av tal eller text i specifika fall. Artikeln presenterar hur språket kan användas för att dölja våld, mörka och förminska gärningsmännens ansvar, dölja offrens motstånd samt skuldbelägga och patologisera offren, vilken benämns som "Four discursive operations". Författarna menar att ovanstående diskursiva praktik är traditionell på så vis att den är så pass integrerad i vardagligt tal att de förblir oproblematiska till dess att de studeras i detalj och jämförs med de handlingar de förväntas representera (Coates & Wade, 2007).

Anne-Lie Steens forskningsrapport (2003) syftar till att problematisera de antaganden och teorier som utmärker kunskapsområdet mäns våld mot kvinnor genom en analys i fyra steg. I det första steget diskuteras förekommande teorier utifrån antaganden, innehållslig konsistens samt hypoteser om sakförhållanden och relationerna mellan dessa påståenden och empirin i syfte att verifiera eller falsifiera teorin. Det andra steget innebär att de olika bidragens teoretiska utgångspunkter, empiri och resultat jämförs. I det tredje steget sätts frågeställningar om tänkbara konsekvenser utifrån de olika teoretiska ståndpunkterna i fokus. Det avslutande, fjärde steget, diskuterar vilka problem och möjligheter som kunskapsområdet står inför. Då forskningsrapporten är framtagen i huvudsak utifrån ett uppdrag från Socialstyrelsen har urvalet begränsats till att främst gälla kunskap om mäns våld mot kvinnor i nära relation, utifrån av myndigheten givna direktiv. Materialet som ligger till grund för forskningsrapporten utgörs av 150 texter i rapport- och bokform samt ett 20-tal artiklar från fackpress. Exempel på detta är akademiska avhandlingar, rapporter och översikter från olika myndigheter, dokumenterade erfarenheter från kvinnojourarbete etc.

Steens studie (2003) lyfter, liksom Wendt Höjer (2002) fram förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor och våldtäkt. Det som jag dock finner mest intressant i förhållande till min studie är Steens analys hur våldets förklaringsmodeller påverkar kön och rätt. Även om den formella nivån, det vill säga den politiska inställningen och myndigheters ställningstagande är ett principiellt avståndstagande från våld mot kvinnor så sker det fortsatt en förhandling om dessa principer inom olika sociala praktiker såsom polis, åklagare, sjukvård och socialtjänst utifrån traditionella föreställningar om män, kvinnor, makt och våld. Detta innebär att även om staten har makten genom t.ex. stiftande av nya lagar så innebär det inte automatiskt att de implementeras. Genom historien har vi sett att handlingar inte automatiskt betraktas som illegitima bara på grund utav att de blir illegala. Förändringar av detta slag behöver inte bara legitimering uppifrån utan även underifrån. En förutsättning för att en förändrad våldtäktslagstiftning ska få genomslag är att den är förankrad hos befolkningen i allmänhet och hos företrädare för systemet i synnerhet.

Maria Scheffer Lindgrens avhandling (2009) baseras på fyra delstudier; misshandlade kvinnors uppbrottsprocess (I), psykiska hälsokonsekvenser som följd av våldet (II), uppfyllandet av kravet på rättstrygghet för dessa kvinnor genom granskning av polisens förundersökningsmaterial (III) och genusrelationens betydelse i domstolshanteringen (IV). Syftet för den fjärde delstudien, som är mest relevant för denna uppsats, var att studera om kön konstrueras i rättssalen i mål gällande olika former av mäns våld mot kvinnor i nära relation, och om så, hur det går till. Studien var en kvalitativ diskursanalys och materialet utgjordes av fem strategiskt valda rättsfall, två tingsrättsdomar, två hovrättsdomar och en dom från högsta domstolen. Delstudie IV visar på hur den praktiska rättshanteringen vid mäns våld mot kvinnor påverkas av såväl traditionella som stereotypa synsätt på kön. Den nära relationen har en förmildrande verkan i praktiken vilket Scheffer Lindgren menar är i strid med lagstiftarens intention. Vidare visar avhandlingen på att föreställningar om manligt, kvinnligt, sexualitet och könsrelaterat våld medverkar till att genusordningen reproduceras. Detta sker genom olika myter om könsrelaterat våld, fokusering på det kvinnliga offret och konstruktion av kön genom isärhållande. Rätten problematiserar inte våldet utifrån ett genusperspektiv trots att detta framhållits som ett viktigt perspektiv i kvinnofridsreformen. Scheffer Lindgren lyfter också fram, liksom Steen, att föreställningar och ståndpunkter inte förändras bara för att lagen gör det.

Jag har valt såväl Steen (2003), Scheffer Lindgren (2009) och Coates, Beavin Bavelas och Gibson (1994) samt Coates och Wade (2004, 2007) utifrån att de representerar den tidigare forskningen på området som jag funnit och som inte har en rent juridisk utgångspunkt vilket medför att jag finner dem mycket intressanta och högst relevanta. Steens rapport utgör en mer generell studie över förklaringsmodeller men som jag ändå finner relevant utifrån kopplingen till rättsväsendet och implementeringen av politiska ställningstaganden och ny lagstiftning. Scheffer Lindgrens material i delstudie IV utgörs av fem domar, vilket får betraktas som ett relativt litet material. Vidare är domarna strategiskt utvalda utifrån ett så kallat bekvämlighetsurval vilket tillsammans gör det svårt att göra anspråk på överförbara slutsatser. Resultaten i Coates, Beavin Bavelas och Gibson samt Coates och Wade bygger både på ett mer omfattande material och en djupare analys men är hämtade från det kanadensiska rättssystemet. Att använda sig av internationell forskning skulle kunna medföra svårigheter då synen på sexualbrott och jämställdhet liksom lagens utformning och det juridiska systemets uppbyggnad skiljer sig länder emellan. Jag bedömer dock inte detta som ett hinder i detta fallet då den kanadensiska lagstiftningen snarare är radikalare avseende att det finns krav på samtycke. Sammanfattningsvis är samtliga studier adekvata eftersom att de visar på hur gamla, stereotypa föreställningar om kön, våld och sexualitet reproduceras i nutid.

3.4 Forskningskontext

Wendt Höjers avhandling (2002) visar på olika förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor som haft stor genomslagskraft på så väl politiska som akademiska arenor. Majoriteten av dessa perspektiv har en individcentrerad grund som tar sig uttryck i olika individuella problem hos förövaren. Studien är relevant utifrån att den visar dels den djupa historiska förankringen som detta individcentrerade synsättet har, även om orsakerna delvis förändrats över tid. Dels tydliggörs svårigheterna för ett könsmaperspektiv att få fotfäste då den manliga normen antagit skepnaden av att vara neutral. Med andra ord, Wendt Höjers avhandling exponerar de diskurser som varit rådande inom olika samhällsliga instanser. Ryan (2011), Lundgren (2011) och Gottzén (2015) visar att detta inte är något som kan förpassas till historien utan fortsatt har påverkan. I Steens forskningsrapport (2003) framkommer att handlingar inte automatiskt blir illegitima bara för att de blir illegala. Snarare är det så att det sker en fortsatt förhandling om dessa principer inom olika sociala praktiker.

Scheffer Lindgrens avhandling (2009) och den forskning som presenteras i artiklarna av Coates, Beavin Bavelas och Gibson (1994) samt Coates och Wade (2004, 2007) synliggör konsekvenserna av detta i praktiken. Resultatet av detta, de diskurser som de finner i de skriftliga domarna tydliggör och avtäckar rådande normer och värderingar. Syftet med de två forskningsområdena som presenterats här, skript och förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor och våldtäkt samt kön och rätt, är att de ska utgöra två ben som tillsammans utgör grunden för att tillsammans med det teoretiska ramverket ge mig kunskap och verktyg att besvara studiens frågeställningar. Vidare är det min avsikt att denna uppsats ska bidra något till att förbättra kunskapsläget gällande hur den misstänkte förövaren framställs och konstrueras i domar avseende våldtäkt.

4. METOD

Metoden för denna studie är kvalitativ och analysmetoden utgörs av kritisk diskursanalys. I följande kapitel avser jag att presentera grunden för kvalitativ metod, undersökningsmaterialet (empirin), min förförståelse och litteratursökningens förfarande. Vidare kommer jag att tydliggöra mitt val av metod samt lyfta upp begreppen validitet och reliabilitet utifrån min studie. Därefter kommer jag att redogöra för begreppet diskurs och grunderna i diskursanalys och kritisk diskursanalys. Jag kommer slutligen beskriva mitt tillvägagångssätt och hur jag tillämpat diskursanalys som metod.

4.1 Kvalitativ metod

Förenklat uttryckt brukar man säga att kvalitativ forskning har för avsikt att förstå det som analyseras. Den kvalitativa forskningen kräver att jag som forskare ifrågasätter och begrundar inte bara valet av metod och tillvägagångssätt utan även teoretiska utgångspunkter och min förförståelse (Fejes & Thornberg, 2009). Förutom att den kvalitativa forskningen är mer fokuserad på ord och den kvantitativa forskningen mer på siffror så lyfter Bryman (2011) fram tre grundläggande skillnader mellan kvalitativ och kvantitativ metod. För det första har den kvalitativa metoden en induktiv inställning till hur teori och praktik förhåller sig till varandra vilket innebär att teorin frambringas utifrån de praktiska forskningsresultaten. För det andra har den kvalitativa forskningen en kunskapsteoretisk utgångspunkt som innebär att det är deltagarna i en viss miljö eller kontext som styr hur tolkningen av den sociala verkligheten ska förstås. Med andra ord har den ett tolkande synsätt. Den tredje, och sista skillnaden, innebär att den kvalitativa forskningens ontologiska ståndpunkt är konstruktionistisk. Detta ska förstås som att sociala egenskaper är utfallet av ett samspel mellan individer.

Inom den kvalitativa forskningen ryms flera olika metoder som sinsemellan är mycket olika. Detta har också medfört att det är svårt att definiera vad som är kvalitativ forskning och vad som utgör en kvalitativ metod. En annan invändning mot att försöka definiera kvalitativ forskning är att sambandet mellan teori och praktik skiljer sig från den kvantitativa forskningen på så sätt att teorin betraktas som en konsekvens av undersökningen istället för att vara dess utgångspunkt. Detta medför att förhållandet mellan teori och praktik är mer flertydigt (Bryman, 2011).

Den vanligaste kritiken mot kvalitativ forskning är att den är för subjektiv och svår att replikera. Vidare kritiseras den kvalitativa metoden för att dess forskningsresultat är svåra att generaliseras och att metoden brister i transparens (Bryman, 2011). Huruvida denna kritik är att betrakta som begränsningar eller styrkor anser jag att man kan diskutera. Som jag ser det är det viktiga snarare att valet av metod överensstämmer med det man avser att studera. Betraktar man kvalitativa metoder med kvantitativa forskningsfrågor i bakhuvudet är det förståeligt att ovanstående kritik ses som berättigad och vice versa. Ovanstående kritik är således relevant även för min studie men styrkan med den kvalitativa metoden är att det ger mig möjlighet till en fördjupad analys av varje enskild dom. Genom att metoden i sig bidrar till att skapa en djupare förståelse för det område jag valt att studera så får jag möjlighet att inte bara undersöka hur det förhåller sig utan också beskriva och försöka förklara detta. Detta är av vikt eftersom min studie baseras på två ansatser: en deskriptiv och en explorativ.

4.2 Förförståelse

Förförståelse handlar om att människan har en utgångspunkt utifrån vilken vi tolkar världen. Vår utgångspunkt är färgad eller kanske till och med präglad, utifrån historik och erfarenheter, som medför att vi uppfattar och förstår världen utifrån olika livsvillkor och synsätt (Sohlberg & Sohlberg, 2009). Min utgångspunkt är ett intresse för frågor gällande kön/genus men också hur detta ter sig i en rättslig kontext. Under mina socionomstudier gjorde jag mina fältstudier på en kriminalvårdsanstalt och praktiken på ett utslussningshem för fängelsedömda män. Under mina 15 år som yrkesverksam socionom har jag arbetat i flera olika verksamheter men de senaste 9 åren har jag arbetat som kurator på en Rättspsykiatrisk enhet. De kunskapsmässiga erfarenheter jag bär med mig handlar dels om en vana att ta del av juridiskt material såsom domar men också en viss skolning i feministiska- och genusrelaterade teorier och perspektiv.

De vård och behandlingsmiljöer jag arbetat i har dels en klient-/patientgrupp som till den allra största delen består av män dömda för brott. Dels utgör dessa verksamheter traditionellt manliga arenor, trots deras placering inom vård- och behandlingssektorn. Att under många år arbetat med människor, män, i dessa miljöer medför en förståelse för olika livsvillkor och synsätt. I kombination med mitt intresse för kön/genus bidrar detta till en kunskap och insikt i komplexiteten som formar och påverkar både den enskilda människan men också vårt samhälle.

4.3 Litteratursökning och källkritik

För att hitta relevanta studier, artiklar och litteratur har jag använt mig av flera strategier. Dels har jag sökt via Göteborgs universitetsbiblioteks hemsida och via databaserna Supersök, Kvinnsam och ProQuest samt det nationella bibliotekssystemet Libris. Därutöver har jag sökt på myndigheter och instanser som t.ex. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), JämO, Brå samt tagit del av rådande lagstiftning på området. Vidare har jag använt mig av det material jag funnit och genom deras referenser fått tips på användbar litteratur. Ett skäl till detta är en strävan efter att använda mig av primärkällor för att skapa min egen förståelse. Dock har jag funnit att läsning av hur andra forskare tolkar vissa teorier eller metoder, sekundärkällor, i stor utsträckning hjälpt mig i att skapa min egen förståelse för olika begrepp och perspektiv.

Tingsrättsdomarna har jag inhämtat via sökning i Bisnode InfoTorgs rättsdatabas som jag fick tillgång till via Göteborgs universitetsbibliotek.

Mitt studieområde avser hur våldtäkt och den misstänkte förövaren framställs och konstrueras i tingsrättsdomar. Utifrån detta har den svenska kontexten stor påverkan och går inte alltid att jämföra med andra samhällens. Jag har använt mig av Libris där jag sökt efter avhandlingar utifrån sökorden våldtäkt, sexuellt våld, våld mot kvinnor samt genus, kön, rätt och juridik. Resultatet visar på ett flertal avhandlingar under perioden 1997 - 2016 där dock de flesta avser straffrättsligt perspektiv. Jag har därefter använt mig av databasen ProQuest främst Social Science och Social abstract, där jag sökt artiklar dels utifrån mitt studieområde men kanske främst i syfte att kunna skapa mig en bild av forskningsfronten. Samtliga sökningar i databaserna har begränsats till att vara ”peer reviewed” och jag har valt att främst söka i abstract då jag bedömde att detta skulle begränsa sökningarna och optimera möjligheterna att hitta relevanta artiklar. Att specifikt söka på rape eller sexual assault, legal language & male

offenders/male perpetrator/ masculinity etc. visade sig vara alltför snävt och resulterade i inga eller mycket få träffar. Exempel på sökord som i olika kombinationer tillslut fångade in mitt område är rape, legal language, discourse analysis, sexual assault och responsibility.

4.4 Validitet och reliabilitet

Den vanligaste definitionen av validitet som begrepp handlar om att besvara frågan om det som mäts är det som var avsett att mätas (Sohlberg & Sohlberg, 2009). Validitetsbegreppet är hämtat från den kvantitativa forskningen och åsikterna om dess användning inom den kvalitativa forskningen går isär. Från den kvantitativa sidan brukar kritiken handla om att kvalitativ forskning i sig är mindre stringent, det vill säga mindre logisk och konsekvent, och utifrån detta inte kan uppnå samma validitet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Den kvantitativa definitionen av reliabilitet utgår från måttens och mätningarnas pålitlighet, följdriktning och överensstämmelse. Tre faktorer påverkar reliabiliteten: stabilitet, intern reliabilitet och interbedömarreliabilitet. Stabiliteten avser just bärigheten i måttet vilket i praktiken handlar om att resultaten inte ska skilja sig för mycket åt om man upprepar mätningen efter en viss tid. Den interna reliabiliteten förklaras utifrån om de indikatorer som utgör t.ex. en skala är pålitliga och följdriktiga medan interbedömarreliabiliteten avser eventuell påverkan av subjektiva bedömningar (Bryman, 2011).

Inom den kvalitativa forskningen finns dels de som valt att anamma de kvantitativa begreppen men också de som valt att modifiera dem något och de som anser att den kvalitativa forskningen kräver egna begrepp. Kritiker från den kvalitativa sidan menar att den kvalitativa forskningen behöver egna begrepp som är mer anpassade till den kvalitativa metoden som form. Förslag på begrepp är t.ex. trovärdighet, tillförlitlighet eller kvalitet. Gemensamt för dessa förslag är att de tar fasta på noggrannhet och systematik under forskningsprocessen eftersom att metoden för datainsamling och analys utgör grunden för med vilken tillförlitlighet resultaten kan betraktas (Thornberg & Fejes, 2009).

Andra alternativa kriterier är Lincoln & Gubas trovärdighet och äkthet. Trovärdigheten delas upp i fyra delkriterier som har sin motsvarighet i den kvantitativa forskningen: tillförlitlighet (intern validitet) genom t.ex. deltagarvalidering och överförbarhet (extern validitet) genom "täta" beskrivningar och pålitlighet som substitut till reliabilitet vilket innebär att en komplett och öppen redogörelse av forskningsprocessen läggs fram för en form av kollegial granskning samt en form av bekräfningsbarhet (objektivitet) som snarare handlar om att forskaren agerat i god tro. Äktheten, rör mer generella forskningsfrågor och bedöms utifrån huruvida en studie ger en rättvis bild av dem/de som studeras, den ontologiska autenticiteten det vill säga bidrar studien till att skapa förståelse hos deltagarna för sin sociala situation och levnadsmiljö, pedagogisk autenticitet vilket handlar om förståelse för hur andra deltagare upplever sin situation och miljö samt katalytisk autenticitet och taktisk autenticitet som syftar till att reda ut hur och om deltagarna kan förändra sin situation (Bryman, 2011).

Vad gäller diskursanalys kan ett kriterium för validitet vara huruvida de analytiska påståendena ger diskursen ett sammanhang av något slag. Ett annat kriterium kan handla om analysens

fruktbarhet. Med det menas inte bara huruvida analysramen klarar av sitt syfte att förklara men också om den kan alstra nya förklaringar (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Min utgångspunkt är att det måste råda delvis olika kriterier avseende validitet och reliabilitet beroende på om studien är kvalitativ eller kvantitativ dock innebär inte olikheten en kvalitetsskillnad. Precis som validiteten handlar om det som mäts är det som avses att mätas så måste kriterierna för detta anpassas för att kunna uttala sig om det samma. Min studie är kvalitativ medan urvalet har styrts av kriterier som kanske är vanligare inom den kvantitativa forskningen. Genom att välja huvudorterna i respektive domkrets och därefter ta med samtliga domar som fallit innanför den avgränsning som jag ställt upp har jag strävat efter att få ett empiriskt material som i så stor utsträckning som möjligt speglar hur det ser ut. 18 domar är att betrakta som ett relativt stort material i detta sammanhang men inte så stort att det för den skull kan göra anspråk på att vara generaliserbart i kvantitativ mening. Mina tolkningar och resultat är en följd dels av mitt empiriska material och dels av de teorier och begrepp jag valt att använda mig av. Jag har genomgående i detta uppsatsarbete strävat efter att så tydligt som möjligt beskriva mitt material, min analysmetod, tillvägagångssätt och de teorier jag använt. För att uppnå trovärdighet hos läsaren har jag genom citat och beskrivningar av de mönster jag funnit försökt göra det möjligt att följa mitt arbete med tolkning och analys. Syftet med detta är dels att skapa en transparens som dels ökar tillförlitligheten men också ge ökade förutsättningar för att någon annan ska kunna upprepa studien. Fördelen med mitt material är att det är konstant och det är möjligt för någon annan att ta sig an samma material eller jämföra det med andra domar från andra tingsrätter under samma period. Trots detta är jag väl medveten om att en annan studie med en delvis annan utgångspunkt eller ett annat teoretiskt ramverk skulle kunna komma till andra slutsatser. Sammanfattningsvis är det min uppfattning att jag har uppnått trovärdighet, tillförlitlighet och pålitlighet gällande de resultat som jag presenterar avseende mitt empiriska material.

4.5 Analysmetod

Jag kommer här att redogöra för begreppet diskurs och grunderna i diskursanalys och kritisk diskursanalys som metod.

4.5.1 Diskurs

Diskurs definieras olika inom olika inriktningarna av diskursanalys. Inom diskursteorin beskrivs begreppet diskurs utifrån att den konstruerar den sociala världen i själva betydelsen. Betydelsen är dock ingen fixerad position utan föränderlig beroende på språkets instabilitet och den ständiga interaktionen med andra diskurser. Den kritiska diskursanalysen understryker också att diskursen är en del av skapandet av den sociala världen men betonar samtidigt att den är en bland flera perspektiv av varje social praktik (Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

Norman Fairclough beskriver att diskurs i huvudsak förekommer på tre sätt inom den sociala praktiken. Dels som en del av den sociala verksamheten inom praktiken, dels som representation och slutligen förekommer diskurs som en del av skapandet av identiteter. (Fairclough, 2001). Detta kan också uttryckas som att diskurs bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer samt kunskaps- och betydelsesystem (Winter Jørgensen &

Phillips, 2000). Diskurser innefattar framställningar av hur saker är och har varit såväl som tänkta, fiktiva, skildringar av hur saker skulle kunna eller borde vara (Fairclough, 2012).

Detta innebär vidare att maktens effekter blir synliga och genom detta blir det möjligt att bekämpa sociala ojämlikheter (Bolander & Fejes, 2009). Innebörden av begreppet kan sammanfattas med följande citat: ” [...] en diskurs är *ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)*.” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000 s. 7). Utifrån att tonvikten ligger på att det finns ett bestämt sätt att tala om och förstå världen så innebär det att det också finns gränser för vad som är talbart. Dessa gränser bidrar till förståelsen av diskursens kärna men också dess yttre gränser (Börjesson & Palmblad, 2007).

4.5.2 Diskursanalys

Definitionerna av såväl begreppet diskurs som metoden diskursanalys är dock många då området är både tvärvetenskapligt och multidisciplinärt. I diskursanalys är teori och metod förbundna med varandra. Delarna utgörs av dels ontologiska och epistemologiska utgångspunkter gällande språkets roll, dels teoretiska modeller och metodologiska riktlinjer för hur man ska angripa ett forskningsområde samt särskilda tekniker för språkanalys (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Diskursanalys kan delas in i tre olika angreppssätt: diskursteorin, kritisk diskursanalys och diskurspsykologi. Dessa tre perspektiv vilar alla på en socialkonstruktivistisk grund vilket enkelt kan förklaras med att man har en kritisk inställning till självklar kunskap, att vår syn på kunskap om världen är färgad av vår kultur och historia, att kunskap produceras i ett socialt sammanhang samt att det finns tydliga kopplingar mellan kunskap och sociala handlingar. Alla tre metoderna bygger på strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi som grundar sig i att språket är förutsättningen för att få tillgång till verkligheten (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Genom att sätta ord på en händelse eller ett skeende så har verklighet konstruerats. Diskursanalysens grundfråga fokuserar på vad som är berättigat att betrakta som verkligt och sant, i ett visst sammanhang och vid en viss tidpunkt (Börjesson & Palmblad, 2007). Detta innebär att diskursanalys som metod har ett intresse av språkets betydelse för hanteringen av en specifik interaktion. Det vill säga fokus är inte endast på vad som sägs utan även på hur det sägs och samspelet mellan parterna (Hall, 2014).

Således utgör diskursanalys ett instrument för att analysera institutionaliserad kommunikation i angelägna sociologiska och praktiska kontexter t.ex. doktor-patient, lärare-elev (Silverman, 2007). Med samtidsinriktningen i fokus och sättet som historia nyttjas och presenteras utgör således ett viktigt fokus för diskursanalysen (Börjesson & Palmblad, 2007).

Jag har valt diskursanalys som metod dels utifrån att mitt empiriska material utgörs av skrivna domar. Dels utifrån att det skriftliga materialet är producerat av rättsväsendet som genom sin uppgift att tolka lagar och döma utgör en tydlig maktfaktor i samhället.

4.5.3 Kritisk diskursanalys

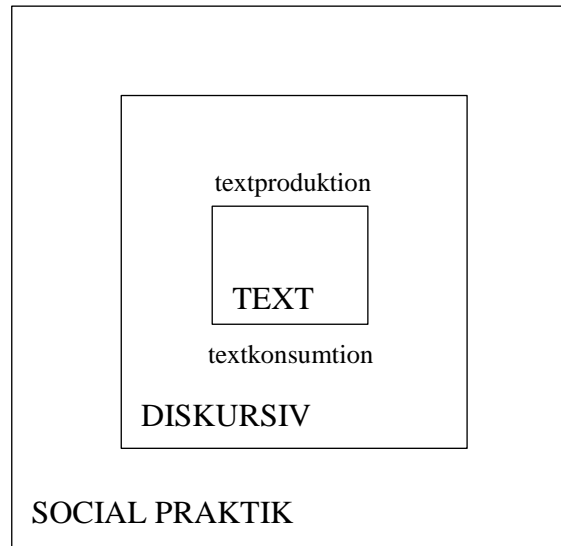
Kritisk diskursanalys utgörs av både teorier och metoder. Dessa syftar till att teoretiskt problematisera och empiriskt granska sambanden mellan diskursiv praktik och social och kulturell utveckling i olika sociala kontexter. Inom de olika kritisk-diskursanalytiska riktningarna finns fem gemensamma drag. För det första är syftet med den kritiska diskursanalysen att belysa den lingvistisk-diskursiva betydelsen hos sociala och kulturella fenomen och förändringsprocesser. För det andra är diskurs både konstituerande och konstituerad det vill säga diskursen både formar, omformar och speglar sociala strukturer och processer, representerar och (re)producerar. För det tredje ska språket som används i ett socialt samspel genomgå en konkret språklig textanalys. För det fjärde bidrar diskurs till att diskursiva praktiker skapar och reproducerar t.ex. ojämna maktförhållanden, med andra ord funktionerar diskurs ideologiskt. Den femte, och sista punkten, är att kritisk diskursanalys är just kritiskt och syftar till att skapa social förändring (Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

Fairclough menar att diskurs har tre funktioner i form av att diskurs bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer och kunskaps- och betydelsesystem. För att analysera diskurs ska fokus ställas in på två olika dimensioner som benämns som den kommunikativa händelsen och diskursordningen. Den kommunikativa händelsen utgörs av det språkliga material som ska analyseras, t.ex. en tidningsartikel, en intervju eller ett policydokument. Diskursordningen innefattar summan av olika diskurstyper som används inom en institution eller socialt område av något slag. Diskurstyperna i sin tur består dels av genrer och dels av diskurser (Winter Jørgensen & Phillips, 2000). Genrer skapas genom att diskurs utgör en del av den sociala praktiken. Genrer är skiftande i sitt sätt att agera, i att skapa socialt liv, vilket kan exemplifieras med olika situationer av samspel i vardagen. Det sätt på vilket diskursen inordnas i en social ordning utgör diskursordningen och genom detta sammanflätas olika genrer och diskurser. En aspekt av diskursordningen är dominans, detta innebär att det inom en viss diskurs finns ett förhållningssätt som är ledande t.ex. i mötet mellan läkare och patient eller socialsekreterare och klient (Fairclough, 2001 & 2012).

Faircloughs modell för kritisk diskursanalys är tredimensionell, modellen är en analytisk ram som fokuserar på textens egenskaper, den diskursiva praktiken och den sociala praktiken. Textanalysen fokuserar på den språkliga uppbyggnaden det vill säga vokabulär, grammatik och sammanhang mellan satserna, vilket i sin tur skapar de ovan beskrivna genrer och diskurser. Den diskursiva praktiken analyseras utifrån användningen av redan befintliga diskurser och genrer, så kallade produktions- och konsumtionsprocesser. Slutligen ska den sociala nivån analyseras, vilket innebär ett ställningstagande gällande hur den diskursiva praktiken förhåller sig till den befintliga diskursordningen och vilka konsekvenser det medför (Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

Figur 3

Faircloughs tredimensionella modell för diskursanalys

(Källa: Winther Jørgensen & Phillips, 2000 s. 74)

4.5.4 Kritisk reflektion

Den kritiska diskursanalysen har kritiserats utifrån att dess socialkonstruktionistiska utgångspunkt medför en alltför relativiserad förståelse av vår omvärld, en farhåga att verkligheten skulle ligga enbart i betraktarens öga (Börjesson, 2003). Dock har forskare alltid en utgångspunkt, ett perspektiv, som formar det initiala antagandet för det vetenskapliga arbetet. Det går inte att likställa en vetenskaplig grundhållning med medborgerliga ståndpunkter (Börjesson & Palmblad, 2007).

Mer specifikt finns också kritik mot Fairclough och den kritiska diskursanalysen i form av otydlighet i följderna av gränsdragningen mellan analysen av den diskursiva praktiken och den sociala praktiken. Det finns inga direktiv eller anvisningar om hur omfattande den sociala analysen ska vara eller vilka teorier som är relevanta eller nödvändiga (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Samtidigt som detta riskerar att bli otydligt kan jag inte se någon vinst i att begränsa eller sätta upp riktlinjer. Styrkan, och syftet, med den kritiska diskursanalysen är att systematiskt beskriva sambandet och relationen mellan den diskursiva praktiken och den sociala praktiken (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Utifrån detta måste det finnas en frihet i såväl den sociala praktikens omfattning som i valet av vilka teorier som bedöms vara relevanta för att metoden ska komma till sin rätt.

4.6 Tillvägagångssätt

Mitt material består utav skriftliga domar avseende våldtäkt med syftet att studera hur våldtäkten och den misstänkte förövaren framställs och konstrueras. Utifrån detta tedde sig valet av diskursanalys som tämligen givet för mig. Min utgångspunkt är att domstolarna som uttolkare av rådande (könsneutrala) lagstiftning och dömande instans utgör en stor maktfaktor i samhället. De diskurser som är rådande i domar och på det rättsliga området spiller över på andra samhällsområden. De skriftliga domarna utgörs av text som finns kvar, återges och påverkar långt fler arenor än den rättsliga. Eller med andra ord så utgörs den kommunikativa händelsen av de skriftliga domarna och den sociala institution som står i fokus är rättsväsendet genom de utvalda tingsrätterna.

Som jag tidigare beskrivit så menar Fairclough att diskurs förekommer på tre sätt inom den sociala praktiken. Dels som en del av den sociala verksamheten inom praktiken, dels som representation och slutligen förekommer diskurs som en del av skapandet av identiteter. Med detta som utgångspunkt kan jag använda mig av diskursanalys för att förstå vilka diskurser som är verksamma inom domstolarnas praktik, dels som representation i de domar som produceras vilket i sin tur bidrar till att konstruera identiteter (Fairclough, 2001). Med diskursanalys, eller kvalitativ forskning överhuvudtaget, följer ingen fast mall utan valet och användningen av analysverktyg ska styras av studiens karaktär och utformning (Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

Jag har låtit mig inspireras av hur forskaren Eduardo Medina (2013) använt sig av Faircloughs tredimensionella modell i analysarbetet i sin avhandling på så vis att jag kommer att gå från beskrivning till förklaring. Den schematiska översikten över analysmodellen är en något modifierad version av Medinas tabell utifrån att jag anpassat den för att visa på min process.

Tabell 1

Anpassad version av Medinas schematiska översikt över analysmodellen

	Dimensioner	Analytiska verktyg	Analysnivå
Steg 1	<p>TEXT</p> <p>(kartlägger grunden för aktörernas konstruktion av sociala relationer)</p>	<p>Vokabulär (ord och uttryck)</p> <p>Grammatik (former för framställning som påverkar förhållandet mellan subjekt, objekt och sociala relationer)</p> <p>Kohesion (hur de egna målen framställs genom ordval och retorik)</p> <p>Struktur (hur problemen karakteriseras och händelserna kombineras för att skapa en viss bild)</p>	<p>Språklig</p> <p>(beskrivande)</p>
Steg 2	<p>DISKURSIV PRAKTIK</p> <p>(visar hur texten är producerad och hur den konsumeras)</p>	<p>Intertextualitet (hur texterna bygger på andra texter)</p> <p>Interdiskursivitet (utveckling i relation till andra diskurser)</p> <p>Genrer (språkbruket är förbundet med och konstituerar en del av en social praktik)</p>	<p>Institutionell</p> <p>(tolkande)</p>
Steg 3	<p>SOCIAL PRAKTIK</p> <p>(relaterar analysen av text och diskursiv praktik till det breda sociala sammanhanget)</p>	<p>Ideologiska aspekter</p> <p>Hegemoniska processer</p>	<p>Samhällelig och historisk</p> <p>(förklarande)</p>

(Källa: Medina, 2013 s. 96)

Strukturen för detta är att analysens första steg utgörs av textgranskning. I det första steget kommer jag att fokusera på texten, vad som valts att presenteras i domarna och med vilket språk det beskrivs, genre, genom detta kan olika diskurstyper bli tydliga och diskursordningen avtäckas. Jag kommer vidare genom närläsning av domarna fokusera på textens egenskaper och formella drag samt valet av vokabulär för att på så vis försöka komma bakom ytan på texterna. Det andra steget handlar om den diskursiva praktiken som är det som förbinder texten med den sociala praktiken. Diskursordningen visar sig både strukturellt och i praktiken och dessa produktions- och konsumtionsprocesser visar i sin tur på den diskursiva praktiken.

Intertextualitet innebär att historien inverkar på en text samtidigt som texten inverkar på historien eftersom att texten bygger på tidigare texter och genom detta bidrar till historisk utveckling och förändring. Interdiskursivitet utgör en del av intertextualiteten genom uttryck av olika diskurser och inom och mellan olika diskursordningar (Winter Jørgensen & Phillips, 2000). Med andra ord kommer jag, med utgångspunkt i tidigare forskning, att undersöka dels om förekomsten av redan existerande diskurser finns att finna i mitt material och dels om det går att finna motsättningar det vill säga motstridiga diskurser.

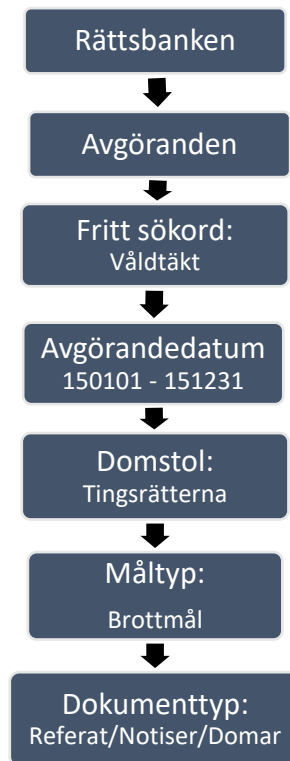
I det tredje steget kommer jag utifrån det teoretiska ramverk jag valt, att analysera den diskursiva praktikens konsekvenser för den sociala praktiken. Syftet med detta är att uppmärksamma hur diskursen uppstår till följd av sociala strukturer.

4.7 Urval och empiriskt material

Min första tanke var att vända mig till de aktuella domstolarna för att begära ut våldtäktsdomarna som uppfyllde de kriterier jag satt upp, det vill säga ett strategiskt urval. De grundläggande inklusionskriterierna var att målsägande skulle vara kvinna över 18 år och den misstänkte förövaren man över 18 år. Jag ville att materialet skulle spegla hur domstolarna resonerar i dagsläget varför jag valde år 2015 som tidsram. Utifrån en tidig kontakt med en tingsrätt hade jag fått uppfattningen om att man kunde begära ut domar utifrån en viss måltyp men det visade sig senare att domstolarna inte hade den möjligheten. Jag har därför valt att använda mig utav Bisnode InfoTorgs rättsdatabas (www.infotorgjuridik.se) som kunde tillhandahållas genom Göteborgs universitetsbibliotek. Materialet har samlats in genom sökning i Rättsbanken, 2016-10-26, enligt följande sökschema.

Figur 4

Sökschema

Sökning gav 591 i träffar i hela landet varav 148 i de sex valda tingsrätterna. Jag har därefter gjort en screening där jag manuellt gått igenom domarna i två söksteg för att exkludera de domar som faller utanför ramen för den valda avgränsningen.

Tabell 2

Söksteg

	Antal domar	Inkluderade	Exkluderade
Totalt:	591	148	443
Söksteg 1	148	54	94
Söksteg 2	54	18	36

I steg ett har det inneburit att domar för våldtäkt mot barn, våldtäkt med manlig målsägande, domar där den tilltalade varit under 18 år samt domar gällande annan brottslighet men som kommit med på grund av att ordet våldtäkt funnits med i löpande text. Steg två har inneburit att jag åter har gått igenom domarna för att säkerställa att de uppfyller avgränsningens krav på att offret och den misstänkte förövaren är eller har varit i någon form av relation med varandra.

Gällande fastställandet av målsägandes ålder har jag genom läsning av domen fått göra en bedömning att vederbörande är över 18 år då målsägandes identitet i 16 av 18 domar varit helt sekretessbelagd och de två resterande delvis sekretessbelagda, avsaknad av personnummer. Jag ser dock inte detta som problematiskt då den löpande texten i domarna gett tillräcklig information för att komma till slutsatsen gällande att målsägande uppnått myndig ålder.

Mitt empiriska material som ligger till grund för studien utgörs således av 18 tingsrättsdomar där dom avkunnats under perioden 2015-01-01 – 2015-12-31 och den tilltalade stått åtalad för våldtäkt. Den tilltalade är man över 18 år och målsägande är kvinna över 18 år. Parterna har eller har haft en parrelation och eller vänskaps-/arbets- eller boenderelaterad relation. En av domarna avser två olika fall av våldtäkt där samme gärningsman åtalats för våldtäkt mot två olika kvinnor vid skilda tillfällen. Då dessa fall resulterat i en gemensam dom med samma målnummer har jag valt att behandla denna dom som en.

4.8 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet har tagit fram forskningsetiska principer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Dessa principer består dels av det så kallade forskningskravet som avser att samhället och dess medborgare har ett berättigat krav att forskning bedrivs, att den är väsentlig och håller hög kvalitet. Detta för att de kunskaper som är tillgängliga utvecklas och fördjupas samt att metoderna för detta förbättras. Vidare har samhället och dess individer också krav på att inte utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning, det brukar benämnas individskyddskravet och kan sägas utgöra grunden i de forskningsetiska övervägandena. Individskyddskravet innehåller fyra huvudkrav som forskningen och forskaren ska uppfylla som handlar om kravet av information, kravet på samtycke, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet handlar om att de som är berörda ska informeras om forskningens syfte och samtyckeskravet att deltagande bygger på frivillighet. Kravet på konfidentialitet handlar dels om att största möjliga konfidentialitet ska eftersträvas samtidigt som att personuppgifter ska förvaras så att obehöriga ej kan ta del av dem. Nyttjandekravet avser att de uppgifter om person som är insamlade endast får användas inom forskningens ramar och inte i andra syften. Utifrån ovanstående är det forskarens ansvar att väga forskningskravet gentemot individskyddskravet och beakta framtida konsekvenser. (Vetenskapsrådet, 2011).

Fokus för denna studie är tingsrättsdomar inom en begränsad måltyp och tidsperiod. Domarna är offentliga dokument utfärdade av första instans i det svenska rättsväsendet. Mina frågeställningar är inte riktade till någon person utan till de textdokument som de skrivna domarna utgör. Trots att det inte finns några aktiva undersökningsdeltagare att informera eller inhämta samtycke från finns det skäl att reflektera över vikten att upprätthålla individskyddskravet. Detta blir främst aktuellt utifrån hur jag valt att presentera mitt material. De individer som kan bli identifierade i detta sammanhang handlar inte bara om de individuella

domarna som genom sin yrkesroll ansvarar för den skriftliga domen utan också de misstänkta förövarna som genom domen friats eller befunnits skyldiga. Offrets personuppgifter är redan sekretesskyddade och genom detta anonymiserade i alla fall utom ett. Även om jag aldrig avsett att presentera uppgifter gällande vare sig domare eller förövare på ett sådant sätt att de genom beskrivning skulle gå att identifiera så har jag dessutom valt att inte exponera domarna utifrån dess målnummer mer än i källförteckningen som ytterligare ett steg i att öka konfidentialiteten och därigenom individskyddskravet.

Det finns också anledning att reflektera över min egen roll som forskare. Silverman hänvisar till Max Weber, i sitt kapitel om forskningsetik, som poängterar att all forskning är influerad av forskarens egna värderingar i viss utsträckning. Vidare är det just genom dessa värderingar som vissa problem blir identifierade och studerade på ett särskilt sätt och med en viss metod (Silverman, 2001). Hållningen att all kunskap endast utgör en representation av världen bland andra möjliga förklaringar, innebär att forskaren alltid intar en eller en annan position i förhållande till det som studeras, vilket i sin tur påverkar vad jag som forskare förmår att se och därigenom påverkar detta också mitt resultat (Winter Jørgensen & Phillips, 2000). Genom att vara medveten om detta ökar möjligheten för mig att ha öppet förhållningssätt till de skrivna domarna och, så långt det är möjligt, inte låta min förförståelse färga den analytiska processen.

5. TEORETISKT RAMVERK

Jag kommer här att redogöra för det teoretiska ramverket som jag kommer att använda. Jag inleder med att presentera grunderna för det övergripande socialkonstruktionistiska perspektivet. Därefter följer ett avsnitt om genusteori utifrån teorin om genussystemet och hur begreppen kön och genus används och problematiseras. Vidare kommer jag att presentera begreppet maskulinitet och teorin om hegemonisk maskulinitet för att därefter titta närmare på hur man kan förstå kopplingen mellan maskulinitet, våld och manlig sexualitet. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om hur ett könsmaktsperspektiv på lag och rätt kan avtäckas genussystemets inverkan på det samma.

Det socialkonstruktivistiska perspektivet utgör en överbyggnad, under vilken genusteorin ryms. Utifrån teorierna om genussystemet och hegemonisk maskulinitet tydliggörs begreppen över- och underordning, avskiljande, särskiljande, kön, genus, maskulinitet och manlighet som jag valt att lyfta fram som centrala. Det teoretiska ramverket som jag presenterat visar på hur en kritisk inställning till självklar kunskap tillsammans med en historisk specificitet lägger grunden för hur kön/genus konstrueras och utvecklas. Det samband som finns mellan kunskap och sociala processer samt kunskap och social handling förklarar att vissa synsätt och förklaringsmodeller släpps fram och bevaras gällande över- och underordning, kön/genus, maskulinitet och manlighet och vidare vilka sociala konsekvenser detta medför.

5.1 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionism kan betecknas som ett paraplybegrepp under vilket ett flertal teorier om samhälle och kultur ryms. Ett av dessa angreppssätt är diskursanalys som jag redogjort för under metodavsnittet. Eftersom det socialkonstruktionistiska fältet rymmer flera olika angreppssätt och har en mångfasetterad karaktär är det svårt att ge en allmän definition (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det finns dock fyra premisser framtagna av Vivien Burr som förenar användare av det socialkonstruktionistiska tillvägagångssättet. För det första innebär det *en kritisk inställning till självklar kunskap*, det vill säga vår kunskap om världen innebär inte automatiskt att det är en objektiv sanning utan den skapas utifrån vårt sätt att gruppera och klassificera världen. I praktiken betyder detta hur vi väljer att klassificera olika saker i vårt samhälle. Som exempel är såväl vad vi väljer att kalla popmusik eller klassisk musik, fotboll eller handboll, skapade kategorier och inget som är av naturen givet. Detta kan också appliceras på vår klassificering av kön och genus. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt så är även dessa kategorier en produkt av vårt sätt att inordna och strukturera världen. För det andra finns det en *historisk och kulturell specificitet*. Detta betyder att vår uppfattning av världen och vår kännedom om den alltid är påverkad av vår kultur och historia men också att den förändras över tid. För det tredje finns ett *samband mellan kunskap och sociala processer*, vilket kan förklaras utifrån att vår syn på hur världen gestaltas och bevaras i sociala processer. Det socialkonstruktionistiska synsättet innebär alltså att människor, genom sin dagliga interaktion med varandra, konstruerar vår version av kunskap. Den fjärde, och sista premisen, handlar om *samband mellan kunskap och social handling*. Denna premis utgår från att olika sociala handlingar är effekten av olika sociala världsbilder. Den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får därigenom konkreta sociala konsekvenser. Här kan vi se exempel som ofta har en

direkt påverkan på socialt arbete som fält. Till exempel har synen på alkoholister förändrats, från att ha varit ensam ansvarig för sitt val att dricka sig berusad och för de beteenden som följde. Detta synsätt medförde att personen i fråga också fick skylla sig själv. Idag betraktas alkoholisten som en missbrukare och alkoholberoende som en form av sjukdom vilket resulterat i en delvis förmildrande syn på ansvarsdelen. Vidare har också de sociala insatserna förändrats från att vara i stort sett enbart straffande till att idag innehålla en uppsjö av medicinska, psykologiska och psykosociala behandlingsmetoder (Burr, 2015, Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Man skulle också kortfattat och förenklat kunna uttrycka det som så att verkligheten har en benägenhet att utvecklas så som vi tolkar den. Vilket i sin tur gör att vi reproducerar våra tankar, begrepp och uppfattningar. Detta perspektiv inbegriper också ett synsätt på människan som en social, interagerande varelse. Genom att dela kunskap och erfarenhet med andra människor så uppstår också tolkningar som vi mer eller mindre kommer att betrakta som gemensamma. Exempel på detta är att vi utvecklar gemensamma uppfattningar och normer om vad som är manligt respektive kvinnligt, hur män respektive kvinnor är, och bör vara. Det kan också vara på vilka sätt vi talar om, förstår eller förhåller oss till sexualitet (Mattsson, 2015).

5.2 Genusteori

Teoriutvecklingen gällande kön har pågått sedan 1970-talet inom den feministiska och genusvetenskapliga forskningen. De områden som främst fokuserats handlar om hur kön konstrueras och hur man kan ringa in och förklara den samhällsliga könsmaktsordningen (Mattsson, 2015). Begreppen kön och genus förekommer i många olika kombinationer och med ett flertal olika definitioner som varierar både över tid men också utifrån vilken ideologisk eller diskursiv ståndpunkt avsändaren har. Jag ska här redogöra för de begrepp som bildar ramverket för min analys.

5.2.1 Genus och genussystemet

För att förklara begreppet genus kommer jag att utgå från det så kallade genussystemet. Teorin om genussystemet har utvecklats av Yvonne Hirdman och beskriver hur könstereotyper konstruerats genom historien och hur detta skapar ett genussystem. Genom att fokusera på vad en kvinna är, bör vara, bör göra, kan göra och inte kan göra så beskrivs också mannen. Genom att renodla stereotyperna om kvinnan och mannen, Hon och Han, så framkommer ett mönster av hur och med vad stereotyperna skapas. Hirdman menar att Hon skapats utifrån tre formler, grundformeln (A-icke-A), jämförelsens formel (A-a) och den normativa formeln (A-B). Den första formeln utgörs av kvinnan som icke-man och därmed som icke-varelse. I jämförelsens formel, som har sina rötter och legitimering i den kristna skapelseberättelsen, framställs kvinnan som en ofullgånge man. Hon är en sämre version, i jämförelse med mannen fattas något hos kvinnan. Parallellt med jämförelsens formel existerar den normativa formeln, även om den syntetiserades under 1800-talets vetenskapliga genusproduktion. Genom att avskilja kvinnan från mannen blir det tydligt att Hon och Han inte är en och samma kategori med två olika variationer utan två helt olika arter. Genom artskiljande skapas särskiljandet, men trots

tanken om att Hon (B) egentligen inte var möjlig att jämföra med Han (A) så blev jämförelsen ett verktyg för att säkerställa särskiljandet. Kvinnan (B) formades av sitt biologiska uppdrag, att föda, nära och uppfostra barn samt att behaga för att genom detta kunna bli utvald för att fullfölja sin livsuppgift. Trots strävan efter att betrakta kvinnan, Hon, som av naturen fullständigt annorlunda så kräver kvinnligheten såväl omvårdnad som fostran och inte minst träning för att inte gå förlorad. Kvinnan (B) måste göras till kvinna (B) (Hirdman, 2001b). Eller som Simone de Beauvoir uttryckte det:

”Man föds inte till kvinna, man blir det. Den gestalt som människohonan kommer att anta i samhället bestäms inte av något biologiskt, psykologiskt eller ekonomiskt öde, det är kulturklimatet som gestaltar det mellanting mellan hanne och kastrat som kallas kvinna. Det är bara i förhållande till andra som individen kan uppfattas som det *Andra*.”

(de Beauvoir 1949/1999, s. 162)

Även om att vara man i grunden innebär att inte vara kvinna så går Han, (A), inte att beskriva i lika schablonmässiga termer som Hon. Stereotyper är en metod utformad som en del i att skapa underordning. I överordningens gestaltning ingår istället rätten att vara en människa med nyanser. Trots detta är mannen en norm, en måttstock, som representerar såväl en normal blodtrycksnivå, antal röda blodkroppar, som vad en arbetare, jurist eller tjänsteman är. Men mannen som norm innebär också att Han (A) utgör människan i förhållande till såväl gudar, djur och kvinnor. Att vara man innebär således för det första att inte vara kvinna och för det andra att vara normbärande. Men man föds inte heller till man utan även manligheten kräver arbete. Att göra genus är att hålla isär, skillnaden ligger i hur denna händelse beskrivs i ord, kvinnor görs och män gör. Isärhållandets logik har vi sett, och ser vi fortfarande, på många olika samhällsområden. Hirdman menar att det finns ett historiskt förakt för det kvinnliga. Det blir synligt när män korsar gränsen till kvinnoområden och gör kvinnosaker. Området och sakerna måste transformeras, men om det är ombytta roller är det inte området och sakerna som måste genomgå en förändring utan kvinnan (Hirdman, 2001b).

R.W. Connell definierar genus som ett sätt att organisera den sociala praktiken. Liksom Hirdman beskriver Connell en historisk process som inkluderar kroppen men inte utgörs av en biologisk bas. Genus har uppkommit just därför att biologin inte kontrollerar det sociala. Connell presenterar en tredelad modell för genusstrukturen. För det första är relationer byggda på makt. Kärnan i detta är den rådande överordningen av män och underordningen av kvinnor. Denna struktur kan med ett annat ord benämnas som patriarkatet. För det andra handlar det om produktionsförhållanden. Vilket inte bara handlar om arbetsfördelningen i hemmet eller löneskillnader mellan män och kvinnor eller mellan manliga och kvinnliga arbetsarenor utan också om att det är män som kontrollerar de större bolagen och de stora privata förmögenheterna. Det tredje delen gäller emotionell bindning, katexis, utifrån att människans åtrå är starkt påverkad av genusordningen. Genus är alltså inte ett sätt att strukturera en särskild sorts praktik utan ett sätt att strukturera social praktik överlag (Connell, 2008).

5.2.2 Kön - en social konstruktion

Som jag beskrivit tidigare så tillhandahåller det socialkonstruktionistiska perspektivet en kritisk inställning till självklar kunskap. Den självklara kunskapen i detta avseendet är att människan är uppdelade i två kön, män och kvinnor, men utifrån en socialkonstruktionistisk hållning så bör vi på allvar ifrågasätta huruvida dessa kategorier verkligen är naturliga (Burr, 2015). Inom genusvetenskapen är kön som konstruktion essentiell. Att betrakta kön som en konstruktion innebär att det inte förstås som något som är enbart fysiskt eller biologiskt. Kön betraktas inte som något statiskt utan ses till viss del som förändringsbart. Hur vi förstår och beskriver kön påverkas också av en historisk och kulturell specificitet men förändras också över tid. Genom att betrakta kön som en konstruktion kan man också visa att könsmaksordningen inte utgör något naturligt. Orättvisan mellan könen är skapad av oss människor och vårt sätt att organisera samhället och är inte förutbestämd av biologin. Människan konstruerar kön genom såväl språk som handling (Mattsson, 2015).

5.2.3 Kön eller genus?

Diskussionen om kön eller genus som begrepp för att bäst förstå och förklara kvinnlig underordning och manlig överordning har pågått sedan 1970-talet och skälen till att välja det ena eller det andra begreppet har varierat både över tid men också utifrån ideologi eller diskursiv ståndpunkt, som jag skrev i inledningen till detta avsnitt. Jag betraktar det som en utvecklingsprocess. Mattsson (2015) beskriver att 1970-talets feminister behövde begrepp för att skilja det biologiska könet från det socialt konstruerade genuset. Hirdman uttrycker det som att införande och användningen av genus, istället för kön, är en nödvändighet eftersom att det skapar ett avstånd, distans till kön. Genus behövs för att kunna beskriva hur man tidigare talat om och förhållit sig till kön men också för hur man talar om och förhåller sig till kön i nutid. Användningen av kön riskerar att färgas av biologiskt kön till skillnad från genus som Hirdman menar är tydligare (Hirdman, 2001b).

Jag tänker att detta speglar en utvecklingsprocess och vad som var möjligt vid en viss tid. Att skilja på kön och genus skapade möjligheter att tala om ett genusystem, isärhållandets logik och den manliga normen. Genus synliggjorde samhälleliga strukturer av över- och underordning och bidrog till ett sätt att förstå och förklara faktiska omständigheter avseende till exempel löneskillnader, kvinnors maktunderskott och mäns våld mot kvinnor. Detta är också vad genusbegreppet kritiserats för. Schlytter (1999) menar att även om genusbegreppet förklarar könsstereotypa samhällsstrukturer så ger det oss inga verktyg för att förstå individers handlande. De sociala normer som begränsar handlingsutrymmet osynliggörs. Carlsson (2009) menar att genus är sammankopplat med sociala roller som är grundade på biologiskt kön vilket medför något oföränderligt. Samtidigt antar det att de sociala könsrollerna är frivilliga och således valbara.

Judith Butler har drivit denna diskussion ett steg längre och menar, som jag tolkar det, att distinktionen mellan kön och genus, vars egentliga syfte var att ifrågasätta den orubbliga naturliga biologin istället stärker detta. Genom att betrakta det biologiska könet som fast och genus som kulturellt konstruerat så kan genus varken vara en följd av eller så fast som det biologiska könet ger intryck av att vara. Även om det skulle vara så att det bara finns två

biologiska kön så finns det inget skäl att anta att det bara skulle finnas två genus om genuskonstruktionen är oberoende av det biologiska könet. Om kön eller genus är statiskt eller fritt beror på en gränssättande diskurs som verkar styrande på genusanalysen. Gränserna fastställs av en dominerande kulturell norm som är grundad på binära strukturer och framställs som ett allmängiltigt rationellt språk. Detta medför att språket har inbyggda förbehåll och begränsningar som styr det genomförbara, eller kanske till och med tänkbara, inom genusområdet (Butler, 2007).

Den teoretiska uppdelningen mellan kön och genus idag är mindre förekommande än på 1970- och 1980-talen. Inom forskningsvärlden väljer de flesta att använda ett av begreppen eftersom att kön som konstruktion tagit plats som den centrala utgångspunkten inom genusforskningen. Mattsson menar att diskussionen av begreppen kön och genus drev utvecklingen framåt gällande hur våra kroppar och kön både kan och ska förstås men också hur de kan betecknas (Mattsson, 2015).

5.2.4 Män, maskulinitet och hegemoni

Inom den kritiska mansforskningen förstås genus som ett sätt att strukturera social praktik i allmänhet. Utifrån detta så är det ofrånkomligt att inte ta hänsyn till andra sociala strukturer såsom ras, etnicitet och klass eftersom att genus interagerar med dessa. Detta innebär att maskulinitet konstrueras i förhållande till andra sociala strukturer och att det finns en mångfald av maskuliniteter men också att dessa påverkas av genusordningen och att det därigenom finns ett hierarkisk förhållande dem emellan (Connell, 2008).

Hegemonibegreppet myntades ur ett samhällskritiskt perspektiv där Antonio Gramsci menade att det pågår en konstant kamp om akt i samhället och att kulturen utgör vapnet i denna kamp. Gramscis utgångspunkt var att borgarklassens dominerande kultur hade en hegemonisk ställning eftersom att deras tolkningsföreträdare betraktades som självklart och därigenom var det som inorporerades i samhället. Connell använde hegemonibegreppet för att bygga sin teori om hegemonisk maskulinitet (Herz & Johansson, 2011).

Hegemonisk maskulinitet innebär den sammanställning av genuspraktik som omfattar skälen som legitimerar patriarkatet i en viss tid och miljö. Genom detta säkerställs mäns överordning och kvinnors underordning. Hegemonin skapas genom ett samband mellan kulturella ideal och institutionell makt och kännetecknas av hävdandet av auktoritet. Den hegemoniska maskuliniteten är således inte en fast karaktärstyp, utan handlar istället om ett kulturellt ramverk inom vilket det finns genusrelationer grundade på över- och underordning mellan olika kategorier av män. Ett exempel på detta är homosexuella mäns underordning i förhållande till heterosexuella män. Även om homosexuella män hamnar längst ner på den manliga genushierarkiska skalan så utgör de inte den enda underordnade maskuliniteten men gemensamt för dessa är att de är befläckade med femininitet (Connell, 2008). De dominerande maskulina ideal som män, och kvinnor, på olika sätt förhåller sig till utgör alltså den hegemoniska maskuliniteten (Herz & Johansson, 2011).

Kritiken av hegemonisk maskulinitet handlar bland annat om att teorin misslyckas med att förklara hur könsmakt legitimeras men också att teorin riskerar att förbise komplexitet och opposition i sociala praktiker (Herz & Johansson, 2011). Hearn, som är en av de som kritiserat Connells teori om hegemonisk maskulinitet menar att teorin utgår till största delen från mäns våld mot män inom olika samhällsarenor, vilket beror på att förklaringen till hur våld kan upprätthålla hegemoni inte grundar sig på hur våld generellt kan förklaras utan främst statligt sanktionerat våld. Hearn lyfter bland annat fram att för att kunna förklara mäns våld mot kvinnor i nära relation måste man utgå från män som en social kategori vilken formas genom genusordningen och då handlar det snarare om mäns hegemoni än hegemonisk maskulinitet (Hearn, 2012a, Gottzén 2013).

Min ståndpunkt gällande detta är densamma som i förhållande till genusbegreppet, jag ser det som en nödvändig utvecklingsprocess. Den kritik som riktats mot teorin om hegemonisk maskulinitet visar på teorins brister men samtidigt har teorin bidragit till att avtäckas desamma (Herz & Johansson, 2011).

5.2.5 Män, maskulinitet, våld och sexualitet

Connell (2008) menar att det inte går att förstå kopplingen mellan maskulinitet och våld på individnivå utan att inkludera att det finns ett globalt och historiskt samband. En genusstruktur som bygger på manlig överordning och kvinnlig underordning organiserar oundvikligen män som en grupp med ett gemensamt intresse i att rättfärdiga och skydda sin ställning. Detta utgör en strukturell realitet oavsett den individuella mannens inställning. Män premieras av patriarkatet inte bara genom rätten att bestämma eller materiellt utan också i form av ära och prestige samtidigt som kvinnor undanhållits sociala resurser i hög utsträckning. Våld kan användas som ett verktyg för att bibehålla sin dominans vilket mäns olika former av våld mot kvinnor är ett uttryck för men våld kan också användas i genuspolitiken mellan män.

Hearn (2012b) poängterar att våld kan vara ett accepterat, även om det inte alltid betraktas som acceptabelt, sätt att vara man. Mäns våld mot kvinnor i nära relation är struktur, praktik, process och resultat av dominans och överordning. Eduards analys är att den svenske mannen fortfarande ses som en försvarare, genom att betrakta kvinnor som i behov av beskydd så legitimeras mäns överordning. Dessa privilegier gäller dock inte förövare och män som utövar våld mot kvinnor. Hur manligheten framställs i samhällsdebatten är därigenom avgörande då överordningen är reserverad endast för de "goda" männen (Eduards, 2007).

Mans-och maskulinitetsforskningen har kritiserats för att ignorera frågan om mäns våld mot kvinnor. Den forskning som trots allt finns visar på att män som deltar i behandling för sitt våldsbeteende förenklar och förminskar det egna ansvaret genom användandet av olika strategier. Dels handlar det om att mannen internaliserat olika förklaringsmodeller till våldet t.ex. psykisk ohälsa och dels genom skuldbeläggande av kvinnan. En annan strategi är att (bort)förklara våldet utifrån att kvinnan "avmaskuliniserat" mannen, vilket visar på förekomsten av uppfattningar och förväntningar på män att vara män. Våldet kan alltså betraktas som ett medel för att uppnå maskulinitet och auktoritet utifrån att den rådande manliga

överordningen ses som ett ideal (Herz & Johnansson, 2011). Våld blir ett sätt att skapa hegemonisk maskulinitet när andra möjligheter saknas (Gottzén, 2013).

Utifrån ett historiskt perspektiv har den manliga sexualiteten karakteriserats i form av aktörskap. Detta innebär att vara trygg i sin sexualitet och att alltid vara villig. Denna utgångspunkt leder till att den manliga sexualiteten betraktas som något som är värt att eftersträva, något åtråvärt. En norm som alla män, och kvinnor, försöker uppnå. Dels betraktas den manliga, aktiva och dominerande sexualiteten också som problematisk då dess farliga parallell är något som behöver begränsas och tyglas. Exempel på hur den farliga manliga sexualiteten ska hanteras eller förebyggas märks i sexualundervisning där frågor om tolerans och behärskning av drifter är områden som riktas mot pojkar. De inneboende maskulina, otyglade, drifterna betraktas som en risk inte bara gentemot flickor utan också mot pojkarna själva (Herz & Johansson, 2011).

5.3 Könsmaktperspektiv på lag och rätt

Den svenska jämställdhetspolitiken, liksom lagstiftningen i stort utgår från en likhetsideologi. Män och kvinnor är jämställda och ur ett rättsligt perspektiv råder det en formell likhet mellan könen och inför lagen. Normen utgörs av en könsneutral lagstiftning och endast i specifika undantagsfall tex. värnplikt men även som ett led i att åstadkomma jämställdhet mellan könen, tillåts lagen särbehandla män och kvinnor. Dock har det ifrågasatts hur likabehandling som mål ska åstadkommas med likabehandling som medel. Den könsneutrala lagstiftningen har visat sig motverka reell likhet. Svensson menar att en orsak till detta är att rätten inte tar hänsyn till de faktiska skillnader som finns mellan män och kvinnor. En annan orsak är att rätten styrs av en manlig norm. Vidare påverkar det om rätten utgår från mäns och kvinnors faktiska livsvillkor eller utifrån hur det borde vara. Begreppet könsneutral kan leda tankarna till att kön inte har någon betydelse och utifrån detta skulle begrepp som könsutjämnande eller könsbalansrande rätt vara mer adekvata (Svensson, 1997, 2001).

Schlytter har liksom Svensson (1997, 2001) utgångspunkten att rätten inte är neutral ur en könsmässig aspekt. Detta innebär inte att rätten alltid diskriminerar kvinnor eller alltid gynnar män utan att den har inbyggda, ärvda, värderingar och normer gällande kön. Rätten producerar och reproducerar föreställningar och sociala normer om kvinnor, män och relationerna dem emellan. Exempel på hur samhällsvärderingar har haft betydelse i tillämpningen av brottsbalkens bestämmelse gällande våldtäkt är hur rätten förhåller sig beroende på om förövaren är känd eller okänd för kvinnan. Schlytter beskriver att den juridiska regleringen utgår från kvinnans rätt att bestämma över sin egen kropp och att hennes nej ska respekteras, vilket överensstämmer med juridisk praxis avseende överfallsvåldtäkter. När brottsplatsen flyttas till det egna hemmet lämnas dock denna premiss och det krävs att kvinnan ska ha gjort motstånd och att mannen ska ha förstått detta. Schlytter beskriver att rätten vid överfallsvåldtäkter väljer ”patriarkens beskyddande roll” medan domaren i parrelationer vanligen väljer den ”förförande mannens roll” (Schlytter, 1999).

Russels utgångspunkt är den nuvarande lagstiftningen ”the Sexual Offences Act” som varit verksam i England och Wales sedan 2003. Russel lyfter fram de blinda fläckarna i lagen och

menar att "the Sexual Offences Act" har misslyckats med sitt eget uppdrag eftersom att lagen är fortsatt fångad i ett begreppsmässigt ramverk av könets betydelselöshet där kvinnor fortsatt blir konstruerade som den ofullständiga andra i förhållande till mannen och att det är denna konstruktion som hindrar rätten att se skadan/faran av våldtäkt. Vikten av en lagstiftning som respekterar könsskillnaderna är av särskilt symboliskt värde när det gäller våldtäkt eftersom att det är ett brott där parternas kön är av centralt vikt och som bär med sig social, kulturell och historisk mening för kvinnor. Detta omöjliggörs när lagstiftningen formuleras i könsneutrala termer. Därtill kommer svårigheterna att tala om våldtäkt i rätten genom ett filter av juridisk, manlig, diskurs. Vidare menar Russel att juridiken och rätten om de ska förbinda sig till objektivitet i sitt förhållningssätt till våldtäkt, måste adressera det dubbla kravet på att beakta både jämlikhet och könsskillnader genom att först kunna tillhandahålla både utrymme och skydd för ett jämställt system (Russel, 2013).

5.4 Sammanfattning

För att kunna förklara och förstå hur våldtäkt och den misstänkte förövaren konstrueras och framställs samt vilka diskurser som framkommer och vilka konsekvenser som kan urskiljas krävs ett teoretiskt ramverk som kan lyfta fram och tydliggöra detta på olika nivåer. Genom ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och genusteori får jag dels verktyg för att visa hur teorier på makronivå, i mitt fall främst gällande kön/genus och dess följder för makt och kultur, formar och formas av samhället. Dels hjälper det mig att tydliggöra hur detta påverkar det mänskliga samspelet på mikronivå i de aktuella händelserna som är orsaken till den rättsliga processen. Slutligen, på mesonivå, blir domstolens tolkning, det vill säga hur den skriftliga domen konstruerar, kategoriserar och hanterar individernas handlingar och konsekvenserna av detta, tydliggjorda.

Min position i detta är att jag betraktar teorin om genusordningen som en grund att bygga vidare på, inte bara på det viset att det beskriver och förklarar hur kön gått från att vara fast och oföränderligt till att vara fritt och konstruerat. Min utgångspunkt är att skiljande mellan kön och genus var ett verktyg framtaget för att skapa den språngbräda som krävdes för att på allvar kunna lyfta upp dessa frågor på den samhälleliga agendan. Utifrån att jag betraktar kön som en social konstruktion är kön och genus i det närmaste synonymt för mig, men är samtidigt medveten om att det i detta inte råder någon konsensus. Jag kommer därför fortsättningsvis att använda mig av begreppet kön då jag, tvärtom från Hirdman, menar att genus riskerar att färgas av biologiskt kön på så sätt att det kan tolkas utgöra ett komplement till biologiskt kön vilket inte är min ståndpunkt. Jag resonerar på liknande sätt gällande hegemonisk maskulinitet och mäns hegemoni, jag ser det som en utvecklingsprocess som samtidigt utgjorde en förutsättning just för den utvecklingen.

Hur kön och dess konsekvenser gestaltas, reproduceras och bevaras är oerhört komplexa frågor som påverkar inte bara halva jordens befolkning utan faktiskt hela. För att förstå, förklara och förändra detta krävs en samverkan av perspektiv, teorier och begrepp vilket mitt teoretiska ramverk visar.

5.5 Uppsatsens vidare disposition

Uppsatsens andra del består av två kapitel, resultat och analys samt diskussion. Resultat och analys inleds med en presentation av mitt empiriska material, text. I detta avsnitt redogör jag för materialets innehåll genom beskrivningar och citat samt tolkar och analyserar det som framkommit. Den misstänkte förövaren benämns alltid som A och offret som B. I det enstaka fall där ytterligare en person förekommer i de valda citaten benämns denne som C.

Den andra delen i kapitlet resultat och analys är den diskursiva praktiken. Här har jag sammanställt de diskurser jag identifierat i texten och presenterar dem med stöd av tidigare forskning. Det tredje avsnittet utgörs av social praktik där jag analyserar de identifierade diskurserna med hjälp av mitt teoretiska ramverk. Kapitlet resultat och analys avslutas med en sammanställning av de slutsatser jag kommit fram till. Det sista, och avslutande, kapitlet diskussion innehåller förutom en diskussion om mina resultat också några ord om studiens begränsningar och vidare forskning.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Min analys visar att våldtäkten framställs i tingsrättsdomarna genom en sexuell vokabulär. Det språk som används är detsamma som skulle kunna användas för att beskriva frivilliga sexuella aktiviteter med ett ömsesidigt samtycke. Vidare påverkar valet av vokabulär, vilka ord som används och vilka som utelämnas, och hur språket används för att skapa närhet eller distans till såväl situation som person. Tillsammans med textens struktur och retorik förmedlas normer som värderingar. På samma sätt byggs bilden av den misstänkte förövaren upp. Den skapas dels av mannen själv utifrån hur han framställer sig själv och sitt handlande men också genom rättens konstruktion av honom i de beskrivningar som presenteras i domen. Att våldtäkt konstrueras som en sexuell handling genom användandet av en sexuell vokabulär är också en av de slutsatser som jag drar av min studie.

Den diskursiva praktik som jag identifierat och här presenterar består av sju diskurser som jag valt att benämna som följande; *Förövarens språk – en sexuell vokabulär*, *Förövaren som avvikande*, *Dölja förövarens ansvar*, *Det sanna offret*, *Den manliga förövarens överordning*, *Den förskönade förövaren* och slutligen *Avsaknad av könets betydelse*. Diskurserna går delvis in i varandra och är på olika sätt följder av varandra.

Det genomgripande sambandet mellan diskursiv och social praktik är avsaknad av könets betydelse, det vill säga att rätten inte tar hänsyn till eller reflekterar över de faktiska skillnader som finns mellan män och kvinnor.

6.1 Text

Språket i domarna kan vid första anblicken ge sken av att vara en neutral beskrivning av såväl relation som händelseförlopp. Både i avsnitten där kvinnan beskriver vad hon utsatts för och hur hon upplevt det men också i de fall där mannen beskriver sin syn på och upplevelse av den aktuella händelsen. Vokabulären består överlag av termer som vaginalt samlag, oralt samlag, sexuell samvaro, sex och den sexuella handlingen. För att beskriva den aktiva handlingen som den misstänkte förövaren är åtalad för används återkommande benämningar som påbörjade samlag, genomförde samlag, förde in penis, tilltvingade sig samlag. Genom att använda sig av ord och benämningar som samlag, sex och sexuell samvaro väljer domstolen termer som i första hand syftar på ömsesidiga sexuella aktiviteter och handlingar. Jag menar att dessa benämningar inte utgör ett neutralt ordval utan att de i vår förståelse är förenade med samtycke. Termen för ett tilltvingat samlag eller samlag som genomförs mot den andra partens vilja är våldtäkt. En invändning mot att rätten inte använder termen våldtäkt, mer än vid enstaka tillfällen, tolkar jag som att det skulle tillskriva den misstänkte förövaren en presumtiv skuld. Detta är givetvis en mycket viktig aspekt som inte ska betraktas lättvindigt. Dock kvarstår problematiken att den vokabulär som används sätter in såväl den misstänkte förövaren som offret i en sexuell kontext istället för i en våldskontext. I ett av fallen blir det särskilt tydligt;

”När det gäller åtalet avseende våldtäkt kan konstateras att parterna har haft en sådan relation där det brukade förekomma sexuellt umgänge.” (IXb)

När texten formuleras som ovan ger rätten intrycket av att betrakta våldtäkt som en form av sexuellt umgänge, en sexuell variant bland andra. Att likställa våldtäkt med sexuellt umgänge är inte uttryck för en neutral hållning. Språket blir förövarens inte offrets.

I den text som beskriver förövarens situation och sammanhang redovisas bland annat förekomst av psykisk ohälsa, missbruk och tidigare kriminalitet. I knappt en fjärdedel av fallen upprätthåller sig rätten vid den misstänkte förövarens psykiska ohälsa. Det framkommer t.ex. genom att rätten begärt in läkarintyg, enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, eller att det redovisas att den misstänkte förövaren gått i särskola, har en komplex psykiatrisk problematik eller tar en medicin avsedd för att behandla någon psykisk åkomma.

”Den som tar del av A’s redogörelser slås av hur särdeles träffande ordet svartsjuka är i detta fall. Mot den bakgrunden är det också lätt att förstå varför tingsrätten fann skäl att inhämta ett läkarintyg enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål m.m. beträffande frågan om A’s handlande i samband med gärningen kunde ha föranletts eller påverkats av psykisk störning hos honom.” (XVI)

Det beteende som den misstänkte förövaren uppvisat bedöms av rätten som så pass avvikande att det, som rätten själv väljer att formulera det, är lätt att förstå att det fanns skäl för en psykiatrisk bedömning.

I cirka hälften av rättsfallen framkommer att den misstänkte förövaren har ett mer eller mindre omfattande drogmisbruk alternativt i samband med den aktuella händelsen varit påverkad av alkohol.

”Han var väldigt berusad på festen och han hade tagit även cannabis och kokain. Han skulle skatta sin berusningsgrad till nio eller tio på en tiogradig skala. Han minns att han hamnade i tjafs med någon man efter det minns han inte vad som hände.” (VIII)

Både psykisk ohälsa och missbruk framkommer som en del i levnadsbeskrivningar eller för att den misstänkte förövaren i samband med åtalet för våldtäkt också åtalas för t.ex. narkotikabrott. Även om varken psykisk ohälsa eller missbruk framställs som något som undantar den misstänkte förövarens från ansvar så framstår det ändå som en tydlig komponent i bilden av förövaren som avvikande från den vanlige mannen.

I ungefär en tredjedel, av domarna är förövarens perspektiv på den aktuella händelsen mycket vagt beskrivet eller saknas helt. Detta gäller oavsett om det, enligt mannen ifråga, ej förekommit någon form av sexuell interaktion eller om de haft någon form av sexuell kontakt men att detta varit frivilligt. Samtliga misstänkta förövare har förnekat brott antingen utifrån att de förnekar handlingen som sådan alternativt att de bestritt brottet utifrån att de uppfattat att samtycke förelegat. Att inte ha förmågan att kunna utveckla sin berättelse av vad som hänt kan ur den misstänkte förövarens perspektiv vara gynnsamt medan det ur den utsatta kvinnans perspektiv kan tolkas som negativt vilket exemplet nedan visar på.

”Båda parternas berättelser har varit knapphändiga. Ingen av berättelserna har i och för sig varit så osannolika att de av det skälet kan lämnas utan avseende. Vad

gäller A´s uppgifter om vad som hänt faller det sig naturligt att det kan vara svårt att berätta om något som enligt honom inte har hänt. Målsägandens berättelse under tingsrättens huvudförhandling har som redan påpekats varit väldigt knapphändig. Hon har gett uttryck för att inte vilja berätta.” (XIV)

Tingsrättens beskrivning förmedlar att det är naturligt att mannen inte kan berätta om något som inte har hänt. Genom att benämna det som naturligt förmedlas bilden att det inte kan vara frågan om en strategi utan något som är trovärdigt. B´s vittnesmål bedöms som knapphändigt med slutsatsen att hon inte vill berätta, tingsrätten reflekterar inte över möjligheten att hon inte kan eller vågar sätta ord på vad hon varit med om. Inte heller det faktum att parets dotter fanns i hemmet medför någon reflektion över att det kan ha begränsat B´s upplevelse av möjlighet till motstånd. Samtidigt som A frias för våldtäkt döms han för grov kvinnofridskränkning under samma period utan att tingsrätten problematiserar hur dessa brott påverkat B i förhållande till de beskrivna våldtäkterna. Inte heller reflekterar tingsrätten över att A´s nekande till samtliga punkter gällande kvinnofridskränkning skulle ha någon inverkan på A´s trovärdighet i våldtäktsmålet.

I hälften av domarna framkommer det att det är av vikt att den som utsatts för våldtäkt lever upp till bilden av hur ett offer ska bete sig efter. Exempel på detta är att offret ska ha anförtrott sig åt någon i nära anslutning till våldtäkten, hon bör också vara konsekvent och visa på känslor som bedöms som adekvata i sammanhanget.

”Målsäganden har lämnat en mycket trovärdig berättelse som varit nyanserad, konsekvent och naturligt känslösam.” (XV)

”Hon har visat alla tecken på hur någon som under en längre tid blivit misshandlad och är rädd, reagerar.” (XV)

I fallet nedan blir A fälld för grov kvinnofridskränkning men friad för våldtäkt, precis som i ett tidigare redovisat fall. Tingsrätten förmedlar en ambivalent inställning till kvinnans beskrivning, dels för att hon inte uppfyller bilden av hur ett offer för våldtäkt ska bete sig men kanske främst utifrån att han A, inte bekräftar hennes, B, beskrivning.

”Det framstår inte som att B har berättat för något vittne om något övergrepp i nära anslutning till att det ska ha ägt rum. Det har inte heller åberopats förhör med någon person som har träffat B och A i nära anslutning till att övergrepp ska ha skett, trots att hon har berättat att hennes far besökte henne i direkt anslutning till att flera våldtäkter förekommit. Dessa omständigheter gör att tillförlitligheten i B´s uppgifter i huvudsak är mycket svårbedömd, särskilt då hennes uppgifter inte bekräftas av A, som hävdar att ingenting otillbörligt har förekommit.” (III)

I nästan en tredjedel av domarna framkommer liknande exempel som det här ovan, det kan t.ex. vara att offret inte gråtit, inte berättat för vän/anhörig eller inte anmält tillräckligt snart efter våldtäkten.

En förklaring från den misstänkte förövaren kan vara att han inte förstått att kvinnan inte upplevt det som frivilligt. Skäl till detta kan vara att mannen tolkat det som att hon i ett tidigare skede initierat eller lämnat någon form av samtycke.

”Själv hade dock A uppfattat situationen som så att B hade gett honom faktiska, men inga verbala inviter. Hon hade t.ex. lutat sig mot honom då B tillsammans med honom suttit i soffan och tittat på film.” (XI)

Även rätten ägnar sig åt att tolka icke-verbala inviter. I citatet här nedan diskuterar rätten huruvida kvinnan gjort en gest som skulle kunna tolkas som ett icke-verbalt samtycke. Kvinnan nekar till att en sådan rörelse förekommit medan den misstänkte förövaren, som enligt egen utsago var drogpåverkad och paranoid, och i sådant psykiskt skick att rätten valde att inhämta ett läkarintyg enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, menade att kvinnan genom detta lämnat samtycke.

”I de få delar som målsägandens och A’s uppgifter skiljer sig åt, dvs. framförallt beträffande fråga om hon med ovan nämnd gest tecknade samtycke till A’s undersökning av hennes underliv, lägger således tingsrätten hans uppgifter till grund för sin bedömning.” (XVI)

Intressant är vidare att icke-verbala faktorer, vilket också lyfts fram i andra rättsfall (främst XVIII men också i II, V och XIV), enligt Högsta domstolen är vanskligt att använda för att bedöma en persons trovärdighet och därför utgör ett ringa bevisvärde. Dock används detta för att förklara varför ett vittnes uppgifter inte kan styrka offrets beskrivning.

I de olika rättsfallen redogör rätten emellanåt för förmildrande respektive försvårande omständigheter. Som jag tolkar det kan förekomsten av båda ta ut varandra.

”En försvårande omständighet är att A missbrukat det förtroende som målsäganden varit berättigad att hysa för honom med anledning av att han var lärarassistent vid den skola där målsäganden samtidigt var elev. Det finns emellertid också förmildrande omständigheter. A har sålunda förlorat sin anställning på grund av händelsen. Det har även förflutit en beaktansvärd tid mellan gärningen och lagföringen.” (V)

Utifrån hur rätten formulerat sig förmedlas intrycket att det faktum att A förlorat sitt jobb reducerar den försvårande omständigheten att A missbrukat det förtroende som B hade anledning att hysa för honom med anledning av att han var lärarassistent på den skola där B var elev. Den förlorade anställningen torde vara en direkt konsekvens av A’s eget agerande som även utan en fällande dom för våldtäkt kunde ha genererat detta. Rättens bedömning att detta skulle utgöra en förmildrande omständighet tolkar jag som ett förskjutet skyddsfokus från offer till förövare. Detta blir än tydligare genom att rätten inte reflekterat över huruvida den förflutna tiden också kan ha varit till men för B. I ett annat exempel formulerar sig rätten som nedan;

”Förutom det nu inträffade lever A, som i och med gärningen också kom att förlora det chefsjobb han tidigare hade, ett välordnat liv [...].” (XI)

Gemensamt för ovanstående två exempel är att de visar hur rätten väljer att lyfta fram personliga omständigheter som visserligen är konsekvenser av förövarens handlande men samtidigt visar

att förövarna är män med ansvarsfulla arbeten och presenteras i form av att förövaren delvis redan straffats. Ett annat sätt att lyfta fram vad jag inkluderar i förmildrande omständigheter är rättens bedömning att den aktuella händelsen är utanför förövarens karaktär. Rätten nöjer sig inte med att konstatera att förövaren i fråga ej tidigare varit dömd för något sexualbrott, vilket utifrån mörkertalet gällande sexualbrott vore ett mer passande ordval utan väljer också att sja om framtiden.

”Allt talar för att den nu aktuella gärningen var en engångshändelse och att A i framtiden inte kommer att göra sig skyldig till varken relationsvåld eller sexualbrott.” (XII)

Utifrån den misstänkte förövarens perspektiv är det som jag nämnde i början, ingen av männen som erkänner brott, det vill säga att de våldtagit. Detta kan såklart bero på att det ändock är betraktat som ett allvarligt brott i lagens mening och fängelse är en realitet när brott är styrkt. En annan aspekt bedömer jag dock som nog så viktig i sammanhanget är att för att ta ansvar för sitt handlande måste mannen ta ansvar för våldet, inte bara i stunden utan också våldets närvaro i den relationella kontexten. Att ta ansvar i denna kontext innebär också att han måste förlika sig med att ha våldtagit. Genom att tydliggöra att han inte är en våldsam person kan den misstänkte förövaren skjuta ansvaret ifrån sig, som i exemplet här nedan;

”Han kan inte tänka sig att han skulle ha puttad ned målsäganden bakifrån eftersom han inte är någon våldsam person.” (V)

Ett annat sätt för den misstänkte förövaren att förhålla sig till den aktuella händelsen och åtalet är att skapa distans mellan sig själv och en riktig våldtäktsman.

”A, som förnekat våldtäkt, har anfört att B vet hur mycket han föraktar våldtäktsmän och han förstår inte hur hon kan göra så här mot honom.” (IV)

”Han hade aldrig trott att B skulle beskylla honom för sexualbrott och han vet inte varför hon ljuger på honom.” (II)

Den misstänkte förövaren värjer sig mot offrets beskrivning av honom och hans handlande. För honom är det inte förenligt med sin egen självuppfattning. Genom sitt nekande och avståndstagande kan fokus flyttas från den misstänkte förövare till offret. Detta kan ske dels genom tolkningar av icke-verbala inviter som jag lyft tidigare i detta avsnitt men också utifrån den misstänkte förövarens egen uppfattning.

”A har bestritt ansvar för brott och gjort gällande att han trodde att B ville ha sex med honom.” (X)

I ovanstående fall är det genom utredningen tydligt klarlagt, genom den misstänkte förövarens egen beskrivning, att han inte hade någon anledning att tro detta. Då offret sov och försökte värja sig när hon vaknade samt att A tillstått att han förstått att det han gjort var fel. Det blir dock tydligt att trots sin egen redogörelse kan mannen ifråga inte förlika sig med tanken att han våldtagit.

Ytterligare ett sätt att förskjuta ansvar och flytta fokus är att lyfta frågan om huruvida kvinnan kan ha anklagat den misstänkte förövaren utifrån andra syften än att hon faktiskt varit utsatt för brott. Oavsett om det presenteras i syfte att stärka offrets beskrivning eller för att ifrågasätta hennes motiv visar det på närvaron av tanken att kvinnans berättelse skulle vara en efterhandskonstruktion eller en lögn. Genom att avfärda eller försöka underbygga ett alternativt scenario där kvinnan, medvetet eller omedvetet, lämnat falska uppgifter påverkas också konstruktionen av mannen som förövare.

”Det har inte framkommit någon som helst omständighet som ger anledning att misstänka att B medvetet skulle beljuga A för det brott som hon påstår att han utsatt henne för.” (VIII)

Trots att rätten med säkerhet bedömer att B inte ljugit om våldtäkten tolkar jag det som att de ändå kommit fram till att det är av vikt att de utesluter den möjligheten.

”Vad avser B’s berättelse måste vidare, enligt tingsrättens bedömning, beaktas att B – kanske främst i förhållande till C men även i förhållande till andra i vardagsrummet som kan observerat vad som hänt – kan ha haft skäl att rikta en sanningslös beskyllning mot A, eftersom hon skämts över vad som förekommit.” (XVII)

Den misstänkte förövaren uppger sig ha sovit hela den aktuella natten och därigenom under tidpunkten för den aktuella händelsen. Trots att A således förnekat att det överhuvudtaget förekommit någon form av sexuell kontakt mellan honom och B, vilket rätten inte heller ifrågasatt annat än här, så väljer rätten att spekulera om huruvida B utifrån skuld och skam skulle kunna ha ljugit om att hon samtyckt till någon form av sexuell samvaro.

”Det framstår inte som osannolikt att B långt ifrån alltid skulle agera rationellt. Det kan sålunda finnas flera alternativa förklaringar till varför B har anmält A för den påstådda brottsligheten, även om den inte har inträffat. Tingsrätten kan inte ha någon närmare kännedom om dessa orsaker men som tänkbara orsaker framstår bl.a. inflytande av psykisk sjuk-dom, svartsjuka och möjlighet att få ekonomisk kompensation.” (IXa)

Rättens bedömning redogör för alternativa förklaringar till varför B skulle ha anmält sin pojkvän för våldtäkt. Dock väljer de att enbart göra detta utifrån ett fokus att kvinnan utifrån olika omständigheter skulle vinna fördelar av detta. Rätten reflekterar aldrig över huruvida det skulle vara möjligt att B utifrån sin psykiska sjukdom, och att den aktuella händelsen skedde i samband med B’s första övernattnings utanför sjukhuset under pågående LPT-vård, befann sig i en särskilt utsatt situation. Rätten bedömer att det är fullt möjligt att B agerar på ett icke-rationellt sätt samtidigt som de framför möjligheten att B berättat för vittnen om övergreppen, anmält, kommit till förhör och genomgått en rättegång utifrån syftet att eventuellt kunna få en ekonomisk kompensation.

Teman som i princip lyser med sin frånvaro är offrets ställning i förhållande till den misstänkte förövaren. Endast i ett av rättsfallen (XV) lyfts offrets fysiska underlägsenhet fram. Något som

jag uppfattar som högst relevant i förhållande till hur kvinnan värderar sina möjligheter att undkomma våld och skador. I flera av fallen har den misstänkte förövaren åtalats och/eller dömts för misshandel eller kvinnofridskränkning (III, IV, VII, IXb, XIV, XV och XVIII). Genom att särskilja dessa brott från varandra och inte presentera detta som en del av den kontext som offret befinner sig i döljs inte bara våldet utan också den psykologiska situation utifrån vilket kvinnan agerar under och efter våldtäkten.

6.2 Diskursiv praktik

6.2.1 Förövarens språk - en sexuell vokabulär

Som jag visat när jag presenterat mitt material utifrån texten använder rätten, i princip genomgående, ett sexualiserat språk för att beskriva de våldshandlingar som den misstänkte förövaren står åtalad för. Våldtäkt beskrivs som samlag, sexuell samvaro eller sex. Coates, Beavin Bavelas och Gibson (1994) jämför detta med en beskrivning av när någon slår någon annan med ord som ömsesidig beröring eller smekning. Forskarna menar att detta beror på att det saknas ord för att beskriva övergreppet eller våldtäkten, framförallt när offer och förövare känner varandra och/eller är eller har haft en relation. Min analys visar på ett liknande mönster i de domarna som utgör mitt material. Det språk som nästan uteslutande används är det som vi använder för erotiskt sex som sker med ömsesidigt samtycke. Genom bristen på en adekvat vokabulär formuleras texten utifrån förövarens språk. Enligt Coates och Wade (2007) visar detta på hur språket kan användas för att bland annat dölja våld och förminska förövarens ansvar. Denna diskursiva praktik är traditionell i den meningen att den är så djupt integrerad i vardagligt tal att diskurserna förblir oproblematiska till dess att de studeras närgående och jämförs med de handlingar de förväntas representera. Även detta kommer att synliggöras i övriga diskurser som jag funnit. Jag menar att rätten genom att använda en sexuell vokabulär väljer att sälla sig till förövarens språk.

6.2.2 Förövaren som avvikande

En del av den tidigare forskning jag presenterat visar hur bilden av förövaren som avvikande konstruerats genom historien. De förklaringsmodeller som använts har växlat och förändrats över tid men faktorer som förklarar våldtäktsmannen som avvikande har bestått. De män som våldtar är antingen allvarligt psykiskt störda eller då de återfinns i nära relation, vanligare och normalare män men då endast under särskilda, psykologiska eller sociala, omständigheter (Wendt Höjer, 2002). Jag menar att dessa förklaringsmodeller delvis består och förmedlas i de skriftliga domarna. Även om förklaringsmodellerna inte används för att ursäkta förövaren så utgör de en komponent i att distansera förövaren från män som grupp. En av de centrala myterna gällande i skript avseende våldtäkt är, enligt Ryan (2011), att våldtäktsmän är påtagligt annorlunda än andra män. Genom att lyfta fram det avvikande hos den misstänkte förövaren behöver rätten inte förhålla sig till könets betydelse.

Ur ett svenskt perspektiv, som förvisso inte specifikt avser rättsväsendet, visar Lundgren (2011) att de dominerande diskurserna avseende mäns våld mot kvinnor inte inkluderar ”vanliga” män,

eftersom detta inte ingår i den svenska jämställda självbilden. Även Gottzén (2015) lyfter fram en liknande analys, nämligen att trots att mäns våld mot kvinnor är ordinärt och vardagligt så framställs det som främmande och ovanligt. Gottzén menar vidare att det finns ett behov både bland ”vanliga män” och de som utövar våldet att distansera sig från våldet och problematiska maskuliniteter.

6.2.3 Dölja förövarens ansvar

Diskursen av att dölja förövarens ansvar kommer till uttryck på flera olika sätt i domarna. Ett exempel på detta som jag lyfter fram i textavsnittet är att den misstänkte förövarens beskrivning av den aktuella händelsen inte framkommer i samma utsträckning som offrets. Genom att rätten har olika bedömningskriterier för detta framstår offret som mindre trovärdig om hon inte förmår att presentera sin berättelse konsekvent och med en för rätten tillfredställande omfattning detaljer och känslor. Det motsatta gäller för den misstänkte förövaren vilket innebär att rätten bidrar till att dölja förövarens ansvar vilket också i förlängningen leder till att hans berättelse inte granskas i samma utsträckning utan snarare tas för given. Scheffer Lindgren (2009) beskriver detta i vad hon väljer att benämna som fokusering på det kvinnliga offret. Jag menar att detta är två sidor av samma mynt. Genom att fokusera på det kvinnliga offret döljs förövarens ansvar.

Ett annat exempel är när användningen av våld förminskas. Genom att dölja våldet döljs också förövarens ansvar. Ryan (2011) menar att kombinationen av myter om våldtäkt och sexuella skript kan verka stödjande för våldtäkt. Dessa myter bidrar till att upprätthålla ett skript för äkta våldtäkt vilket i praktiken avser överfallsvåldtäkter och som i sin tur gynnar ett klimat där andra former av våldtäkter kan begås och dels bidrar till att skuldbelägga offret.

6.2.4 Det sanna offret

Genom min analys har det blivit tydligt att rätten har specifika förväntningar på hur kvinnan bör uttrycka sig och bete sig för att hon ska framstå som ett trovärdigt och sant offer. Hennes berättelse ska vara konsekvent, nyanserad och naturligt känslösam. Hon ska ha reagerat med adekvata känslor och berättat i nära anslutning till våldtäkten för någon vän eller anhörig. Detta framkommer inte bara i de exempel som jag presenterat utan kommer även till uttryck i anvisningar från NJA (Nytt juridiskt arkiv). Lever kvinnan inte upp till denna standard ligger det nära till hands för rätten att spekulera i varför kvinnan inte gjort detta. I flera domar framkommer det att det finns en närvarande tanke om huruvida kvinnans berättelse skulle kunna vara en efterhandskonstruktion eller en lögn. Detta grundar sig, enligt min analys, på att rätten har föreställningar om att kvinnor inte har fullt tillträde till den sexuella arenan utan att det är förknippat med skuld och skam om det skulle framkomma att den aktuella händelsen skedde med samtycke. Vidare tolkar jag det som att rätten försöker utesluta eller fastställa att kvinnan inte försöker hantera eller rädda sig från denna skuld och skam genom en efterhandskonstruktion eller lögn om att samtycke inte förelåg. Oavsett så framgår det genom rättens redovisning att de tagit ställning till frågan och antingen avfärdar eller framhåller eventuella skäl eller orsaker till detta. Min tolkning av domarnas text kan jämföras med hur

Ryan (2011) redogör för hur relationen mellan myter om våldtäkt och sexuella skript kan bidra till att förstå den sociala konstruktionen av våldtäkt och sex med samtycke. I den diskurs som jag valt att benämna det sanna offret, ryms myten om att kvinnor ljuger om våldtäkt som Ryan också lyfter fram.

6.2.5 Den manliga förövarens överordning

Både rätten och den misstänkte förövaren synliggör vid olika tillfällen den manliga förövarens tolkningsföreträde. Ur förövarens perspektiv blir detta tydligt utifrån att han, utan att fråga eller bry sig om, utgår från att han har samtycke i den aktuella situationen. Den misstänkte förövaren beskriver detta genom att han förstått det genom icke-verbala inviter som att kvinnan ifråga lutat sig mot honom eller att han trodde att kvinnan ville ha sex med honom trots att han inte kan redogöra för någon omständighet som skulle kunna förklara hur det kom sig att han fått den uppfattningen. Att förövaren hävdar tolkningsföreträde innebär inte att rätten alltid är överens med den misstänkte förövaren men även om rätten i vissa fall underkänner förövarens hävdade tolkningsföreträde så visar det ändå på ett mönster hos de manliga förövarna.

I andra situationer framkommer att rätten sanktionerar den misstänkte förövarens tolkningsföreträde. Detta sker till exempel genom att rätten lägger den misstänkte förövarens uppgifter till grund för sin bedömning trots att rätten samtidigt lyfter fram motstridiga fakta eller bedömningar som de gör. Jag betraktar förövarens tolkningsföreträde som ett utslag av manlig överordning. Ett annat exempel på hur den manliga överordningen blir synlig är genom att rätten har olika normer avseende hur förövarens respektive offrets trovärdighet bedöms, vilket också blev synligt i diskursen om det sanna offret. Scheffer Lindgren (2009) lyfter fram hur rätten konstruerar kön genom isärhållande till följd av att de har fokus på det kvinnliga offret.

6.2.6 Den förskönade förövaren

Genom att framhålla positiva egenskaper eller faktorer kan den misstänkte förövaren, men också rätten, framhålla förmildrande omständigheter. Dessa kan antingen vara öppet beskrivna som just förmildrande omständigheter eller presenteras i förbifarten, oavsett om det sker direkt eller indirekt menar jag att det utgör ett sätt att beskriva att det på ett eller annat sätt är okaraktäristiskt för förövaren. Det kan handla om att förövaren innan brottet hade ett ansvarsfullt arbete, som han nu förlorat eller att rätten bedömer den fastställda våldtäkten som en engångsföreteelse. Det kan också vara att den misstänkte förövaren ställer sig tvivlande till att han utifrån sin egen självbild skulle vara förmögen till vissa beteenden eller att han helt tar avstånd till att sammankopplas med en våldtäktsman. Oavsett betraktar jag detta som olika sätt för den misstänkte förövaren och rätten att skapa distans mellan mannen i fråga och en förövare, våldtäktsman.

Enligt Coates och Wade (2004) betraktas den tilltalade förövaren som icke-ansvarig för negativa handlingar så som det sexuella våldet, medan de ses som ansvariga för positiva faktorer t.ex. ansvarsfullt arbete. Konsekvensen av detta menar Coates och Wade är att rätten

kan omformulera förövarnas handlingar som oavsiktliga. Utifrån mina resultat är jag inte beredd att dra samma slutsatser som Coates och Wade, i mitt material handlar det mer om att just försköna, eller förmildra, snarare än att beskriva förövarens handlingar som oavsiktliga.

6.2.7 Avsaknad av könets betydelse

Avsaknad av könets betydelse ser jag som en övergripande, samlingsdiskurs, utifrån att våldtäkten och våldet i anslutning till den aktuella situationen inte problematiseras ur ett könsmaktsperspektiv. Dels är detta en konsekvens av den könsneutrala sexualbrottslagstiftningen som sådan men det blir också tydligt i domarna när rätten väljer att lägga fokus på kvinnan/offret agerande istället för på mannen/förövaren. Exempel på detta är när rätten lastar kvinnan för att inte agerat så som man i efterhand kan uppleva som det mest adekvata eller rationella sättet för att undkomma våldet. Det handlar dels om det jag beskrivit under diskursen det sanna offret och relationens påverkan men också om rättens totala fokus på ett individcentrerat förhållningssätt. Wendt Höjer (2002) menar att det individcentrerade förhållningssättet genom historien fått förklara hur mäns våld mot kvinnor upprätthåller mannen som norm och osynliggör mäns makt över kvinnor. Jag menar att det gäller än idag. Wendt Höjers slutsats, att kvinnor inte erkänns som legitima politiska subjekt utan har ett villkorat deltagande, medför att kvinnors erfarenheter betraktas och behandlas som avvikande och/eller privata. Jag finner att detta blir tydligt i rättegångar avseende våldtäkt. Den könsneutrala lagstiftningen som sexualbrottslagstiftningen är en del av är en politisk produkt men den når in i rättssalarna och påverkar rättens sätt att förstå och tolka det sexuella våld som manliga förövare utövar mot kvinnliga offer.

6.3 Social praktik

Med social praktik avser jag uttryck av olika sociala, politiska eller kulturella strukturer som inte enbart kan tillskrivas text och diskurs. Den innebär ett ställningstagande av hur den diskursiva praktiken förhåller sig till den befintliga diskursordningen och vilka konsekvenser det medför (Medina, 2013, Winter Jørgensen & Phillips, 2000). Jag ska här beskriva hur jag förstår sambandet mellan den diskursiva och den sociala praktiken.

De diskurser som jag funnit i min analys av domarna både formar, omformar och speglar sociala, politiska och kulturella strukturer och processer. De tydliggör och reproducerar de ojämna maktförhållanden som råder mellan män och kvinnor. De funna diskursernas förekomst kan förklaras genom Hirdmans (2003) teori om genusystemet. Dels visar de på hur mäns överordning och kvinnors underordning skapas utifrån mannen som norm. Dels tydliggör diskurserna hur genus kan göras genom att hålla isär, det vill säga hur kvinnan definieras i förhållande till mannen. Connell (2008) menar att genus inte är ett sätt att strukturera en särskild sorts praktik utan att det är ett sätt att strukturera social praktik överlag.

Hegemonisk maskulinitet utgör en sammanställning av genuspraktik som omfattar skälen som legitimerar patriarkatet i en viss tid och miljö (Connell, 2008). Detta betraktar jag som grunden till användandet av förövarens språk, det vill säga det självklara bruket av en sexuell vokabulär

för att beskriva våldtäkt. Rättens anammande av förövarens språk sker oreflekterat, det framställs som oproblematiskt, en icke-fråga. Genom att acceptera den sexuella vokabulären legitimeras förövarens, mannens, tolkningsföreträdare och befäster den manliga överordningen. Detta bidrar till att sätta en ton, om än omedvetet, för det fortsatta förloppet. Med andra ord menar jag att om man väljer att tala om en våldtäkt i sexuella ordalag ökar risken för att våldtäkten betraktas som en sexuell, ömsesidig handling snarare än ett övergrepp. Jag menar att detta kan förstås på samma sätt som Butlers (2007) redogörelse för skapandet av kön och genus. Butler visar på hur en gränssättande diskurs verkar styrande på genusanalysen. Gränserna definieras av en dominerande kulturell norm som bygger på binära strukturer, det vill säga föreställningen om att det finns endast två kön, och gestaltas som ett allmängiltigt rationellt språk. Konsekvensen blir att språket har inbyggda förbehåll och begränsningar som styr det genomförbara och kanske till och med det tänkbara.

I denna kontext blir det möjligt att inte bara betrakta förövaren som avvikande utan också dölja förövarens ansvar. Hearn (2012a) menar att för att kunna förklara mäns våld mot kvinnor i nära relation måste man ta fasta på män som en social kategori. Denna kategori formas inom genusordningen vilket medför att Hearn anser att det snarare handlar om mäns hegemoni än hegemonisk maskulinitet. Som jag tidigare redogjort för så betraktar jag mäns hegemoni som en vidareutveckling av hegemonisk maskulinitet, så oavsett vilket begrepp som används så blir konsekvenserna detsamma. De dominerande maskulina ideal som män och kvinnor på olika sätt förhåller sig till utgör och reproducerar den hegemoniska maskuliniteten eller om man så vill, mäns hegemoni (Herz & Johansson, 2011). Som jag påvisat i avsnitten text och diskursiv praktik så kan mäns ansvar döljas genom att fokus flyttas från den misstänkte förövaren till offret. Hennes berättelse är den som står i fokus och som skärskådas, hans är mer begränsad och ibland näst intill osynlig avseende den aktuella händelsen. Hon missgynnas av att inte kunna berätta medan han inte ifrågasätts på samma vis. I detta blir det tydligt hur isärhållandets logik opererar. De skilda måttstockar som används legitimerar mannen som norm.

Ytterligare ett sätt att dölja förövarens ansvar är att dölja våldet. Detta kan ske genom språket som jag tidigare påvisat men också genom förminskande av våldet i sig. Detta gäller inte enbart det våld som själva våldtäkten utgör utan också det faktum att det i flera fall som jag tidigare påvisat förekommit att förövaren i nära anslutning till våldtäkten utövat annat fysiskt våld mot kvinnan. Hearn (2012b) menar att mäns våld mot kvinnor i nära relation är struktur, praktik, process och resultat av dominans och överordning. Jag menar att rätten genom att särskilja dessa brott från varandra istället för att förstå den gemensamma kontext som de utövats i bidrar till att förminska förövarens våld och därigenom också döljer förövarens ansvar.

Diskursen om det sanna offret visar på de specifika förväntningar som finns på hur kvinnan bör uttrycka sig och bete sig för att hon ska falla inom ramen för hur ett trovärdigt och sant offer ska vara. Genom att anta en kritisk inställning till självklar kunskap, en av huvudpremisserna i det socialkonstruktionistiska perspektivet, blir det tydligt hur konstruktionen av kön opererar. Trots att det inte finns enbart ett sätt att reagera på vid kris och trauma så bedöms det kvinnliga offrets agerande och känslor utifrån en mall, en sanning. Hon grupperas, klassificeras, för att sedan bedömas om hon faller innanför eller utanför ramen som det sanna offret. Utifrån genussystemet blir detta lättare att applicera på det offret än på förövaren just för att hon är kvinna. Som Hirdman (2003) beskriver i teorin om genusystemet så är stereotyper en metod utformad som en del av att skapa underordning. Genom den stereotypa offerroll som påvisats i

materialet leder detta till att den kvinna som inte passar in i denna roll lättare kan ifrågasättas, misstros. Den misstänkte förövaren har däremot tillåtelse, utifrån den manliga överordningen, att vara en individ, en människa med nyanser, om han inte har kunnat avfärdas som avvikande.

Att den misstänkte förövaren, mannen, är mångfasetterad blir också tydligt utifrån diskursen den förskönade förövaren. Genom denna diskurs blir det synligt att både rätten och mannen själv lyfter fram mannens positiva förmågor eller egenskaper. Jag ser detta som ett försök att flytta fram mannens position. Eduards (2007) menar att den manliga överordningen är reserverad för ”goda” män och att förövare och män som utövar våld mot kvinnor förlorat detta privilegium. Valet att lyfta fram att våldet är okaraktäristiskt för den misstänkte förövaren eller att han har andra positiva förmågor och egenskaper tolkar jag som ett försök att skapa förutsättningar för att mannen i fråga ändå skulle kunna omfattas, åtminstone delvis, av detta privilegium. Genusstrukturen organiserar män som en grupp med ett gemensamt intresse i att rättfärdiga och skydda sin position Connell (2008). Detta betyder inte att genusordningen bärs upp enbart av män. Både män och kvinnor måste förhålla sig till de dominerande maskulina ideal, den hegemoniska maskuliniteten, som råder.

Konsekvenserna av detta utifrån ett könsmaktsperspektiv är att rätten inte är neutral i könsmässig mening. Det kan också sammanfattas med att det genomgripande sambandet mellan diskursiv och social praktik är avsaknad av könets betydelse. Både Schlytter (1999) och Svensson (1997 & 2001) visar hur rätten bär med sig inbyggda, ärvda, värderingar och normer gällande kön. Detta innebär inte att rätten alltid gynnar män eller att rätten alltid diskriminerar kvinnor men det innebär att rätten inte tar hänsyn de faktiska skillnader som finns mellan män och kvinnor. Detta har tydliga beröringspunkter med min studie och dess resultat. Jag kommer att utveckla detta vidare i min diskussion men tydligast visar det sig i hur rätten genom språk och förhållningssätt bidrar till att dölja förövarens ansvar.

Russel (2013) menar att för att uppnå ett objektiva förhållningssätt till våldtäkt så måste rätten klara av att beakta både jämlikhet och könsskillnader. En förutsättning för detta är att rätten först måste kunna tillhandahålla både utrymme och skydd för ett jämställt system.

Den svenska jämställdhetsmodellen innebär att det ur ett rättsligt perspektiv råder en formell likhet mellan könen och inför lagen. Men vad händer när denna formella hållning krockar med våra normer och värderingar? Går det uppnå målet av likabehandling med likabehandling som medel? Svensson (1997, 2001) menar att den könsneutrala lagstiftningen visat sig motverka reell likhet. Även i detta sammanhang blir vokabulärens betydelse tydlig. Är det könsneutralitet vi vill uppnå eller handlar det snarare om könsutjämnande eller könsbalanserad rätt. Dessa och fler frågor kommer jag att lyfta upp i uppsatsens avslutande del.

6.4 Slutsatser

Utifrån min studie, av de 18 domar som mitt material omfattar, drar jag följande övergripande slutsatser:

- Våldtäkt konstrueras som en sexuell handling genom användandet av en sexuell vokabulär.
- Förövarens ansvar döljs genom att han ömsom framställs som avvikande, ömsom förskönas.
- Rätten saknar ett könsmaktsperspektiv vilket medför att det skapas utrymme för upprätthållandet av bilden av det sanna offret men också den manliga överordningen.
- Rätten bidrar till att reproducera de ojämna maktförhållanden som råder mellan män och kvinnor genom att isärhållandets logik legitimerar mannen som norm.

7. DISKUSSION

Syftet med min studie har varit att undersöka och fördjupa kunskapen om hur den misstänkte förövaren och våldtäkten framställs och konstrueras genom att studera vilka diskurser som framkommer och vilka konsekvenser som dessa medför. Resultatet av studien visar hur våldtäkt konstrueras som en sexuell handling genom användandet av en sexuell vokabulär samtidigt som förövarens ansvar döljs genom att han ömsom framställs som avvikande ömsom förskönas. De samhälleliga konsekvenserna som kan urskiljas är att rätten reproducerar de ojämlika maktförhållanden som råder mellan män och kvinnor utifrån bristen på könsmaktsperspektiv. Utifrån detta har jag besvarat de frågeställningar som jag ställt upp och därigenom uppnått studiens syfte. Jag kommer att använda den återstående diskussionen till att diskutera hur jag förstår mitt resultat och varför jag å ena sidan upplever det förväntat och å andra sidan förvånande. Likaså diskutera vilka likheter och olikheter som finns mellan resultat och tidigare forskning. Uppsatsen avslutas med förslag på vidare forskning inom området.

Synen på våldtäkt har förändrats över tid men dagens lagar och förhållningssätt har rötter i ett ojämlikt samhälle. Hur gärna vi än skulle vilja leva upp till vår nationella självbild om att vara i alla fall ett av världens mest jämställda länder, om inte det mest jämställda, så måste vi förhålla oss till den diskrepans som råder mellan teori och praktik, mellan utopi och verklighet.

På samhällsnivå blir det tydligt att den svenska sexualbrottslagstiftningen har utvecklats parallellt med kvinnors samhälleliga ställning och den nationella jämställdhetspolitiken. Dessa går inte att särskilja utan går in i varandra och är följder av varandra. Politiskt har vi gått från ett system och en samhällsordning där männen var försörjare, beslutsfattare och beskyddare. Kvinnornas roll var som hustru och mor, en roll som inte var kompatibel med kunskap, rationalitet och beslutsfattande. Kvinnor ansågs varken vilja eller besitta de förmågor som ett aktivt deltagande och ansvarstagande, på de samhälleliga arenorna krävde. Först 1921 kom kvinnorna att omfattas av den allmänna rösträtten och vid samma tid började kvinnor få tillträde till de statliga läroverken och därigenom statliga tjänster (Furst, 1999, Hirdman, 2001b). Jag betraktar kvinnors deltagande på såväl den politiska arenan som inom högre utbildning som en förutsättning för att påbörja en omkonstruktion av kön. Kvinnors position som det andra könet, en andra klassens medborgare, började sakta luckras upp. Den dragkamp som pågick, och till viss del fortfarande pågår, innebar att det skapades en plattform för kvinnors frigörelse.

Sexuellt umgänge betraktades utifrån manliga rättigheter och kvinnliga skyldigheter. Våldtäkt inom äktenskapet var en icke-fråga och inget som berörde vare sig lagstiftning eller politik i allmänhet förrän efter 1965. Mäns våld mot kvinnor och våldtäkt betraktades som något privat och inte som en fråga för politiken eller samhällets instanser (Lindstedt Cronberg, 2002). I ljuset av detta blir det tydligt att synen på våldtäkt har vad jag inledningsvis beskrev som ett socialt arv som är präglad av jämställdhetens framväxt och sexualbrottets historia. Detta genomsyrar inte bara uppfattningar och attityder hos både män och kvinnor i allmänhet utan finns också inom utredande, dömande och behandlande instanser.

I kölvattnet av den politiska och juridiska utvecklingen som skett på området avseende sexualbrott i allmänhet och våldtäkt i synnerhet finns de förklaringsmodeller som vuxit fram. Inte heller dessa har uppstått i ett vakuum utan är en följd, en konsekvens, av vad som varit möjligt. Vårt historiska bagage betraktar jag som centralt. Det är inte möjligt att välja bort

genom att besluta om ett neutralt förhållningssätt. Normer och värderingar följer med oss, de byggs in och ärvs på ett sätt som gör att vi internaliserar dem om än i en något urtvättad version.

Till viss del finns de förhållningssätt som Wendt Höjer (2002) lyfter fram fortfarande representerade på mesonivå, i vårt samhälleliga medvetande. I strävan efter distans till våldet och förövaren söker vi förklaringar som gör att det handlar om ”dom andra”, inte om mig eller min partner, min bror eller min vän. Förövaren som den totalt avvikande kan å ena sidan betraktas som ett föråldrat synsätt, en förenkling, av vad vi vet i dag. Å andra sidan menar jag att det fortsatt är en levande förklaringsmodell som jag också funnit stöd för i min studie, om än i viss modifierad tappning. Även när förövaren inte går att sortera in i facket för de avvikande finns avtryck från förklaringsmodellerna, den vanliga mannen som gjorde något som inte var karaktäristiskt för honom, att våldtäkten är att betrakta som en engångsföreteelse, något som skedde under särskilda omständigheter.

Den internalisering som ibland används för att förklara varför kvinnor inte lämnar en partner som slår och våldtar tänker jag kan överföras till samhällsnivå. Genom vår historik, inte bara utifrån hur vi har förklarat mäns våld mot kvinnor utan också hur vi samhällsmässigt har organiserat och reglerat kvinnors och mäns rättigheter och skyldigheter socialt, politiskt, kulturellt och juridiskt, har vi skapat en internalisering av manlig överordning och kvinnlig underordning. I praktiken innebär denna internalisering ett filter, som inte bara fördunklar rättens förmåga till ett könsbalanserat förhållningssätt utan även andra samhälleliga instanser och forum.

Steen (2003) visar hur våldets förklaringsmodeller påverkar rättens bedömning och dess förhållande till kön. Den statliga makten att stifta nya lagar innebär inte att de har makt över hur eller om dessa implementeras. Handlingar uppfattas inte med automatik som illegitima bara för att de blir illegala. Detta betyder inte bara att en förändrad våldtäktslagstiftning behöver förankras hos befolkningen i allmänhet utan hos företrädare för systemet i synnerhet.

När rätten avstår från att lyfta in ett könsmaktsperspektiv så väljer de att bortse ifrån de faktiska skillnader som finns mellan män och kvinnor. Detta påverkar rättens tolkning av den aktuella händelsen, våldtäkten, såväl som bedömningen av den misstänkte förövarens och offrets position, både i förhållande till varandra men också utifrån kön i en större samhällelig kontext. Detta visar på hur den könsneutrala sexualbrottslagstiftningen som medel misslyckas med att nå målet med vad som framställs som den jämställdhetspolitiska strävan.

Konsekvensen blir istället att rätten bidrar till att reproducera dessa normer och värderingar. Detta påverkar inte bara hur rätten slutligen formulerar dom och domslut, utan också i hur offer och förövare betraktas och betraktar sig själva. I en förlängning handlar det om hur vård och behandling och kanske inte minst det förebyggande arbetet utformas. Som flicka och kvinna matas vi återkommande om hur vi ska bete oss för att förebygga en utsatthet. Det handlar om att inte klä sig för utmanande, att inte bli för berusad, att inte vara för flirtig och genom detta riskera att misstolkas, att inte gå ensam hem, att inte röra sig i vissa kretsar eller områden, att med explicit verbal och fysisk tydlighet försvara sig om man trots allt hamnar i en situation man inte samtyckt till. Jag kan inte påminna mig om att jag i skolan eller bland manliga vänner och bekanta någonsin hört att pojkar och män fostrats till att inte dricka sig berusad för att det är lättare att överträda sina egna eller andras gränser, att försäkra sig om att flickan/kvinnan samtycker etc. Samtidigt är detta något som generellt avser nya eller okända relationer och

kanske främst tydliggörs när det rör så kallade överfallsvåldtäkter. Jag menar att detta blir ännu svårare när offer och den misstänkte förövaren har någon form av etablerad relation. De arbetar ihop, de är vänner, de lever ihop och delar sin vardag. Som Schlytter (1999) valt att formulera det så tenderar rätten vid överfallsvåldtäkter att anta patriarkens beskyddande roll medan den förförande mannens roll ligger närmare tillhands om våldtäkten begås inom en parrelation.

Utifrån att den manliga överordningen och den kvinnliga underordningen har sin grund i en historia där detta var befast och till en början till och med var av gud givet så finner jag inte mina resultat särskilt förvånande. Män tjänar fortfarande mer än kvinnor, kvinnor gör fortfarande mer av det obetalda arbetet och har fortfarande ett större ansvar för barn och familj. Det kanske snarare vore förvånande om rätten genomgående skulle stå över de normer och värderingar som fortfarande finns inbyggda och nedärvda i det mänskliga sinnet. Å andra sidan kan jag inte påstå att resultaten är vad jag förväntade mig, kanske främst eftersom att mitt intresse för detta ämne startade i en känsla snarare än i den kunskap jag fått genom studien.

Ett inte alltför kontroversiellt antagande skulle kunna vara att desto mer demokratiskt ett samhälle blir, ju mer statsbefäst jämställdheten blir, desto lättare skulle det vara att upptäcka, tydliggöra och få gehör för könsrelaterade orättvisor och situationer där manlig överordning och kvinnlig underordning praktiseras. Jag bedömer att det blir svårare. Den könsneutrala hållning som idag återfinns på de flesta samhällsliga arenor, i poliska beslut, myndigheters policydokument och i lagstiftning, utgår ifrån utopin om hur det borde vara. När verkligheten inte motsvarar utopin blir den manliga överordningens praktik allt mer subtil och svårupptäckt.

Med andra ord menar jag att i strävan efter att uppnå ett jämställt samhälle så har vi gått vilse i en könsneutral labyrint. När den könsneutrala lagstiftningen möter praktiken i form av rätten bidrar den till att reproducera manlig överordning och kvinnlig underordning genom att det neutrala förhållningssättet understödjer könsstereotypa värderingar och normer istället för att avslöja dem. Bristen på en adekvat vokabulär medför att våldtäkten beskrivs och därigenom konstrueras som en sexuell handling. Avsaknaden av ett könsmaktsperspektiv leder således till att dölja förövarens ansvar.

Att avtäcka och lyfta fram problem och orättvisor är viktigt främst för att det krävs ett medvetandegörande för att kunna få till stånd en förändring. Hur en förändring kommer till stånd och vilka åtgärder som kan vara adekvata är egentligen en annan uppsats men jag vill ändå framföra några tankar. För det första anser jag att det finns en kunskapslucka avseende könsmaktsordningen som visar sig såväl politiskt som inom myndigheter och inte minst rättssystemet. En utökad kunskap bedömer jag som centralt för att en reell jämställdhet mellan könen ska kunna uppnås och utvecklas. Kunskapsluckan inom rättsväsendets betraktar jag som mest problematisk då det inom den rättsliga sfären finns flera högröstade företrädare som menar att deras uppdrag gällande objektivitet kan äventyras om domare och nämndemän skulle utbildas i frågor om genusordning. Kan tänka mig att liknande röster hördes när kvinnor tilläts utbilda sig till jurister och domare.

För det andra måste fokus skiftas från kvinnans skyldighet att inte utsätta sig för risken att bli våldtagen till mannens skyldighet att inte riskera att utsätta någon för en våldtäkt. Detta är ett massivt arbete som omfattar såväl uppfostran, skolundervisning, politisk vilja och akademiskt ansvar. Herz och Johansson (2011) lyfter t.ex. att mans- och maskulinitetsforskningen kritiserats för att ignorera frågan om mäns våld mot kvinnor.

För det tredje så måste vi använda en vokabulär som gör det möjligt att beskriva våldtäkt och andra övergrepp utan att hamna i ett sexualiserat och romantiserat språk.

7.1 Studiens begränsningar

Den avgränsning som jag valt medför självfallet vissa begränsningar. Dels har jag valt att inte inkludera ett intersektionellt perspektiv. Givetvis skulle detta ha medfört ytterligare kunskap och varit ett nog så viktigt perspektiv. En annan begränsning skulle kunna vara att studien trots sitt ämne är tämligen frikopplad från juridiska tolkningar och analyser. För mig är detta en del av syftet. Studier utifrån olika juridiska perspektiv finns men har följaktligen straffrättsliga eller rättsvetenskapliga fokus. För mig var det viktigt att lyfta fram sambandet mellan kön, samhälle och det rättsliga sammanhanget. Lagar och praxis uppstår inte ur tomma intet utan är en konstruktion av människor i en samhällelig kontext.

Genom mitt val av kvalitativ metod och kritisk diskursanalys har jag sökt en djupare förståelse av det område jag studerat vilket medför att materialet är begränsat. Min studie består av 18 domar avseende våldtäkt från sex olika tingsrätter i Sverige. Mitt resultat avser således främst dessa domar. Vidare är det så att samtliga diskurser inte återfunnits i samtliga domar. Det är således inte möjligt att generalisera mina resultat i kvantitativ mening.

7.2 Vidare forskning

Det finns flera intressanta områden för vidare forskning. Som alltid när man tar sig an en uppgift så väcks flera frågor. Genom min avgränsning har jag valt bort perspektiv som givetvis skulle kunnat tillföra ytterligare kunskap. Jag tänker främst på teorier om makt och ett intersektionellt perspektiv. Min första tanke, som ligger nära min egen studie, skulle vara en diskursanalytisk studie av domar avseende våldtäkt eller andra sexualbrott men med ett intersektionellt perspektiv. Vad händer med den diskursiva praktiken när offer och gärningsman är av samma kön? Vilka andra diskurser framkommer när offret och förövarens etnicitet eller klass synliggörs som en faktor?

En annan fråga som också väcktes under arbetet med mitt empiriska material var på vilket sätt förekomsten av våld i relationen påverkar både offrets och förövarens agerande men också rättens bedömning och förhållningssätt. Vilka skillnader som finns mellan de rättsfall där förövaren dömts för t.ex. grov kvinnofridskränkning eller misshandel samtidigt som han frikänns eller fälls för våldtäkt. I en sådan studie skulle det teoretiska ramverket kunna utökas med teorier om makt och kontroll.

Avslutningsvis tänker jag att en jämförande intervjustudie av män som dömts respektive frikänts för våldtäkt skulle vara av stort intresse. Dels för att undersöka hur den tidigare misstänkte förövaren ser på den aktuella händelsen med distans, dels för att studera vilken påverkan som rättens avgörande har på frågor avseende skuld, skam och ansvar.

8. REFERENSER

- Bolander, Eva & Fejes, Andreas (2009): Diskursanalys. I: Andreas Fejes & Robert Thornberg (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Brå, Brottsförebyggande rådet (2017): [<https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html/>]. Hämtat: 2017-02-06].
- Brå, Brottsförebyggande rådet (2016): Handlagda brott 2015. Slutlig statistik för 2015. Reviderad 2016-08-29. [https://bra.se/download/18.../1472466691054/Sammanfattning_handlagda_2015.pdf/]. Hämtat: 2017-06-01].
- Brottsbalken 6 kap 1 § Lag (2013:365) [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/]. Hämtat: 2017-02-06].
- Bryman, Alan (2011): *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber.
- Burr, Vivien (2015): *Social Constructionism*. Third edition. London & New York: Routledge.
- Butler, Judith (2007): *Genustrubbel, feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) (2007): *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Carlsson, Ninni (2009): *Avslöjandets tid. Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Doktorsavhandling i socialt arbete. Skriftserie 2009:2 Institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet.
- Coates, Linda, Beavin Bavelas, Janet & Gibson, James (1994) *Anomalous language in sexual assault trial judgement*. *Discourse & society*, 5(2): 189-206.
- Coates, Linda & Wade, Allan (2004) *Telling it like it isn't: obscuring perpetrator responsibility for violent crime*. *Discourse & society*, 15(5): 499-526.
- Coates, Linda & Wade, Allan (2007) *Language and Violence: Analysis fo Four Discursive Operations*. Springer Science. *J Fam Viol* 22: 511-522.
- Connell, R.W. (2008): *Maskuliniteter*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos.
- De Beauvoir, Simone (1949/1999): *Det andra könet*. 2. uppl. Stockholm: PAN, Nordstedts förlag.
- Eduards, Maud (2007): *Kroppspolitik om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas.
- Eliasson, Mona (2008): Att förstå mäns våld mot kvinnor. I: Gun Heimer och David Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Fairclough, Norman (2001): *The Dialectics of Discourse*. Textus, XIV (2): 231-242.
- Fairclough, Norman (2012): *Critical discourse analysis*. 7 (July): 452-487 International Scientific Researchers (ISR).
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009): Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I: Andreas Fejes & Robert Thornberg (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Fürst, Gunilla (1999): *Jämställda på svenska*. Stockholm: Svenska institutet.
- Gottzén, Lucas (2015): *Kvinnomisshandlaren och maskulinitetens monstruösa framtid*. Tidskrift för genusvetenskap 36(1-2): 9-27.
- Gottzén, Lucas (2013): *Hjältar och monster. Samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld*. Ungdomsstyrelsen. <https://www.mucf.se/publikationer/hjaltar-och-monster>.
- Hall, Christopher, Juhila, Kirsi, Matarese, Maureen & van Nijnatten, Carolus (2014): *Analyzing social work communication: discourse in practice*. New York: Routledge.
- Hearn, Jeff (2012a): *A multi-faceted power analysis of men's violence to known women: from hegemonic masculinity to the hegemony of men*. The Sociological Review, 60: 589-610.
- Hearn, Jeff (2012b): *The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications*. Current Sociology 61(2): 152-170.
- Herz, Marcus & Johansson, Thomas (2011): *Maskuliniteter. Kritik, tendenser, trender*. Malmö: Liber.
- Hirdman, Yvonne (2001a): Kvinnorna i välfärdsstaten. Sverige 1930-1990. I *Kvinno-Historia. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion AB.
- Hirdman, Yvonne (2001b): *Genus – om det stabila föränderliga former*. 2. uppl. Malmö: Liber.
- Hirdman, Yvonne (2014): *Vad bör göras? Jämställdhet och politik under femtio år*. Stockholm: Ordfront.
- Leander, Karen (2008) *Synligt folkhälsoproblem som vi har svårt att se*. Läkartidningen 105(7): 454-456.
- Lennér Axelson, Barbro (2010): *Förluster. Om sorg och livsomställning*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Anne-Marie (2001): *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Lundgren, Marcus (2011): Diskurser om mansvåld – reflektioner från en spegel. I: Carina Listerborn, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) *Våldets topografier. Beträktelser över makt och motstånd*. Stockholm: Atlas.

- Lindstedt Cronberg, Marie (2002): Lag, moral och samhällsdiskurser. I: Eva Bergenlöv, Marie Lindstedt Cronberg & Eva Österberg (red.) *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformation till nutid*. Lund: Nordic Academic Press.
- Mattsson, Tina (2015): *Intersektionalitet i socialt arbete. Teori, Reflektion och Praxis*. Malmö: Gleerups.
- Medina, Eduardo (2013): *Från "tyst vår" till "hållbar utveckling". En kritisk diskursanalys av miljöfrågans utveckling 1962-1987*. Doktorsavhandling i sociologi. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Olseryd, Johanna (2015): *Våldtäktsbrottets hantering i rättskedjan*. Kortanalys 9/2015. Stockholm: Brottsförebygganderådet.
- Russel, Yvette (2013): *Thinking Sexual Difference Thorough the Law of Rape*. *Law Critique* 24:255-275.
- Ryan, Kathryn M. (2010): *The Relationship between rape Myths and Sexual Scripts: The Social Construction of Rape*. *Sex Roles* 59 (1-2).
- Statistiska centralbyrån, SCB (2016): *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2016*. Örebro: SCB-Tryck.
- Scheffer Lindgren, Maria (2009): *"Från himlen rakt ner i helvetet" Från uppbrott till rättsprocess vid mäns våld mot kvinnor i nära relationer*. Doktorsavhandling i Folkhälsovetenskap. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper, Folkhälsovetenskap, Karlstad Universitet.
- Schlytter, Astrid (1999): *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Silverman, David (2001): *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. 2. uppl. London: SAGE Publications.
- Sohlberg, Peter & Sohlberg, Britt-Marie (2009): *Kunskapens former. Vetenskapsteori och forskningsmetod*. 2. uppl. Malmö: Liber.
- Steen, Anne-Lie (2003): *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält*. Research Report No. 131 from the Department of Sociology, Göteborg University.
- Svensson, Eva-Maria (1997): *Genus och Rätt en problematisering av föreställningen om rätten*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Svensson, Eva-Maria (2001): *Genusforskning inom juridiken*. Stockholm: Högskoleverket.
- Thornberg, Robert & Fejes, Andreas (2009): Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I: Andreas Fejes & Robert Thornberg (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Vetenskapsrådet (2011): *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wendt Höjer, Maria (2002): *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Doktorsavhandling i statsvetenskap. Malmö: Liber.

Wikander, Ulla (2001): Kvinnor, krig och industriell rationalisering. I *Kvinno-Historia. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion AB.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000): Lund: Studentlitteratur.

8.1 Juridiskt källmaterial

<i>Referens</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Tingsrätt</i>
I	B 643-15	Umeå Tingsrätt
II	B 1569-14	Umeå Tingsrätt
III	B 1459-15	Sundsvalls Tingsrätt
IV	B 1436-15	Stockholms Tingsrätt
V	B 3816-14	Stockholms Tingsrätt
VI	B 2876 -14	Stockholms Tingsrätt
VII	B 1407-14	Stockholms Tingsrätt
VIII	B 3123-15	Stockholms Tingsrätt
IXa, IXb	B 638-15	Jönköpings Tingsrätt
X	B 2258-15	Jönköpings Tingsrätt
XI	B 6923-14	Göteborgs Tingsrätt
XII	B 9212-14	Göteborgs Tingsrätt
XIII	B13616-14	Göteborgs Tingsrätt
XIV	B 142-15	Göteborgs Tingsrätt
XV	B 8857-15	Göteborgs Tingsrätt
XVI	B 11108-15	Göteborgs Tingsrätt
XVII	B 5407-15	Malmö Tingsrätt
XVIII	B 1420-15	Malmö Tingsrätt

Brottsbalk (1962:700)

6 kap. Om sexualbrott

1 § Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. *Lag (2013:365)*.

(https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700)